

Syrwid, Robert

Protokół inspekcji powiatu olsztyńskiego w 1945 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 3, 387-425

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Robert Syrwid

Protokół inspekcji powiatu olsztyńskiego w 1945 roku

Początki organizacji polskiej administracji państwowej i samorządu terytorialnego w południowej części Prus Wschodnich po II wojnie światowej, wiążą się z uchwałą Rady Ministrów Rządu Tymczasowego RP z 14 marca 1945 r. o podziale Ziemi Zachodnich i Północnych na cztery okręgi administracyjne. Pełnomocnikiem IV Okręgu – Prusy Wschodnie – został Jerzy Sztachelski¹. Już 3 lutego 1945 r. Sztachelski powołał w Białymstoku Biuro Pełnomocnika Rządu Tymczasowego RP na Prusy Wschodnie, kierowane przez Henryka Olejniczaka. Głównym zadaniem Biura było organizowanie administracji polskiej na terenie byłych Prus Wschodnich po ustaniu działań wojennych, w tym kompletowanie i wysyłanie ekip urzędów starościąńskich. Biuro dokonało podziału części Prus Wschodnich, która miała przyspaść Polsce, na trzy obwody: I – zachodni, II – centralny i III – wschodni. Po 14 marca 1945 r. Biuro przekształcono w Urząd Pełnomocnika Rządu Tymczasowego na Prusy Wschodnie, a 5 kwietnia w Delegaturę Pełnomocnika Rządu Tymczasowego na Prusy Wschodnie. Delegatura została zlikwidowana 20 czerwca 1945 r.²

30 marca 1945 r. Sztachelskiego na stanowisku pełnomocnika rządu zastąpił Jakub Prawin, który przybywając do Olsztyna, ustanowił tam jednocześnie siedzibę Urzędu³.

---

1 W drugiej połowie 1944 r. wydane zostały trzy akty prawne, regulujące organizację i funkcjonowanie administracji państwowej i samorządowej na terenach wyzwolonych. Były to: dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 21 VIII 1944 r. o trybie powołania władz administracji ogólnej I i II instancji (Dziennik Ustaw RP – dalej: DzU – 1944, nr 2, poz. 8), ustawa Krajowej Rady Narodowej z 11 IX 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych (DzU, 1944, nr 5, poz. 22) oraz dekret PKWN z 23 XI 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego (DzU, 1944, nr 14, poz. 74).

Jerzy Sztachelski (1911–1975), kpt. Wojska Polskiego, doktor medycyny, członek Polskiej Partii Robotniczej (od 1945 r.), pełnomocnik PKWN na województwo białostockie (od 28 VII 1944 r.), wojewoda białostocki (4 I – 28 III 1945), minister aprowizacji i handlu w Rządzie Tymczasowym RP i Tymczasowym Rządzie Jedności Narodowej (30 III 1945 – 5 II 1947), poseł do KRN i Sejmu Ustawodawczego.

2 Szerzej na ten temat: E. Kierejczyk, *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980, ss. 38–42; *Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów. 1945 rok*, przygotował do druku T. Baryła, Olsztyn 1996, ss. XI–XII, 21–58 (dokumenty nr 1–17); F. Sokolowski, *Materiały źródłowe do początków administracji polskiej na Warmii i Mazurach w 1945 roku*, Rocznik Olsztyński (dalej: RO), 1972, t. X, ss. 323–329; idem, *Z badań nad administracją Okręgu Mazurskiego 1945–1946*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1974, nr 3, ss. 292–294; A. Wakar, *Administracja publiczna*, RO, 1966, t. VI, ss. 27–29.

3 Jakub Prawin (1901–1957), ppłk, doktor ekonomii. Pełnomocnik Rządu Tymczasowego RP przy dowództwie II Frontu Białoruskiego (od 26 II 1945 r.) i pełnomocnik Rządu Tymczasowego RP na Prusy Wschodnie (30 III – 15 XII 1945). Prawin, jako pełnomocnik okręgowy, od 11 IV 1945 r. podlegał płk. Edwardowi Ochabowi Pełnomocnikowi Generalnemu dla Ziemi Odzyskanych w Ministerstwie Administracji Publicznej. 13 XI 1945 r. został wydany dekret o zarządzie Ziemi Odzyskanych, których administrację przekazano nowo utworzonemu Ministerstwu Ziemi Odzyskanych. Por. DzU, 1945, nr 51, poz. 295 – uchylony 11 I 1949 r. (DzU, 1949, nr 4, poz. 22). Organizacja i zakres czynności administracyjnych urzędu została określona w wydanym z datą 1 VII 1945 r. tymczasowym statucie organizacyjnym Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski oraz regulaminie pracy organów I i II instancji. Statut przewidywał podział Urzędu Pełnomocnika Rządu RP

Według pierwotnych założeń Okręg IV – Prusy Wschodnie miał się składać z 27 powiatów Warmii, Mazur i Powiśla, o łącznej powierzchni około 27 tys. km². Podział ten nie utrzymał się jednak zbyt długo. Już 7 lipca 1945 r. uchwałą Rady Ministrów wyłączono z Okręgu siedem powiatów, w tym cztery z nich wcielono do obszaru województwa gdańskiego, a pozostałe trzy do województwa białostockiego. Kolejnych korektur terytorialnych dokonały władze sowieckie jesienią 1945 r., włączając w granice Związku Radzieckiego – pomimo protestów strony polskiej – części kilku północnych powiatów Okręgu⁴. Ostatecznie, utworzone rozporządzeniem Rady Ministrów z 29 maja 1946 r. województwo olsztyńskie składało się z 18 powiatów o ogólnej powierzchni 18 832 km²⁵.

Na terenie Okręgu Mazurskiego – takiej nazwy zaczęto oficjalnie używać z chwilą przybycia Prawina – prace związane z tworzeniem starostw powiatowych zostały zakończone w czerwcu 1945 r. Równoległe, w okresie od maja do sierpnia w terenie, następowało oficjalne przekazywanie władzy cywilnej starostom przez radzieckich komendantów wojskowych⁶.

Starostwa powiatowe funkcjonowały w oparciu o ramowy Statut organizacyjny starostwa powiatowego – podzielonego na 19 referatów – wraz z przepisami kancelaryjnymi, ogłoszony przez pełnomocnika rządu 1 lipca 1945 r.⁷ Bezpośrednią kontrolę nad ich działalnością sprawował wydział IV – inspekcji starostw Urzędu Pełnomocnika Rządu RP, którego naczelnikiem (do 1 marca 1946 r.) był dr Zygmunt Walewicz⁸. Główne zadania wydziału sprowadzały się do przeprowadzania inspekcji i nadzoru tych jednostek samorządowych oraz szkolenia i instruowania personelu administracyjnego. Wydział VIII – samorządowy, oprócz uprawnień inspekcyjnych, odpowiadał również za sprawy podziału terytorialnego Okręgu Mazurskiego, nadzór nad gospodarką finansową samorządów oraz organizację instancji administracji terenowej, w tym powoływanie powiatowych i gminnych rad narodowych. Naczelnikiem wydziału był Bronisław Wiesiołowski⁹.

---

na 22 wydziały. Zob. Mazurski Dziennik Pełnomocnika Rządu RP, 1945, nr 1, poz. 1 i 4; por. też F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, ss. 295–300.

4 Szerzej na ten temat: E. Kierejczyk, op. cit., ss. 42–45; *Okręg Mazurski*, ss. XVIII–XX; F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, ss. 305–306.

5 Były to następujące powiaty: bartoszycki, braniewski, giżycki, iławewski, kętrzyński, lidzbarski, morąski, mrągowski, nidzicki, olsztyński, miasto Olsztyn (powiat miejski), ostródzki, pasłęcki, piski, reszelski, suski, szczycieński, węgorzewski – Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 V 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych [utworzenie województw olsztyńskiego, szczecińskiego i wrocławskiego – obowiązywało od 28 VI 1946 r.], DzU, 1946, nr 28, poz. 177. Podział administracyjny województwa na powiaty został utrzymany, w niezmienionym stanie, do 6 VII 1950 r.

6 Zob. *Okręg Mazurski*, ss. XIV–XVII; F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, ss. 300–303.

7 Zob. Mazurski Dziennik Pełnomocnika Rządu RP, 1945, nr 1, poz. 3. Przed wydaniem Statutu ramowego, obowiązujący, wydany 5 V 1945 r. przez pełnomocnika rządu RP, tymczasowy statut organizacyjny starostw w Okręgu Mazurskim. Przewidywał on podział starostwa na dziewięć referatów, z określeniem ich czynności i zakresu działania. Zob. Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), Urząd Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski 1945–1946 (dalej: UP), sygn. 390/41, ss. 34–36. Szerzej na ten temat: E. Kierejczyk, op. cit., ss. 79–80.

8 Wydział IV został utworzony ze wspomnianego inspektoratu obwodu II – centralnego, obejmującego projektowane wstępnie następujące powiaty Okręgu: bartoszycki, dąrkiewski (utworzony w czerwcu 1945 r. – zlikwidowany 18 IV 1946), iławewski, lidzbarski, nidzicki, olsztyński, ostródzki, szczycieński, świętomiejski (nie został utworzony) – F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, ss. 300–306; A. Wakar, op. cit., s. 33.

Zygmunt Walewicz (ur. w 1908 r. w Warszawie), doktor, prawnik, inspektor obwodu II – centralnego (od 23 IV 1945 r.), naczelnik wydziału IV – inspekcji starostw Urzędu Pełnomocnika Rządu RP (17 VII 1945 – 28 II 1946), członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie (od 24 IV 1945 r.). Urlopowany od 1 III 1946 r., na sześć miesięcy, w związku z podjęciem studiów w Szkole Konsularno-Dyplomatycznej przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Po zakończeniu urlopu nie zgłosił się do pracy i decyzją Biura Personalnego Ministerstwa Ziemi Odzyskanych, został wydalony ze służby.

9 F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, ss. 296–297.

Bronisław Wiesiołowski (ur. w 1890 r. w Warszawie), wykształcenie wyższe, kpt. rezerwy Wojska Polskiego, naczelnik wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP i Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie (5 VII 1945 – 15 XII

Starostwo powiatowe w Olsztynie rozpoczęło oficjalną działalność 3 kwietnia 1945 r. Pierwszym, tymczasowym starostą olsztyńskim został mianowany Olgierd Donimirski, którego już w końcu tego miesiąca zastąpił Michał Musiał. Siedziba starostwa mieściła się przy ul. Kajki 3 w Olsztynie¹⁰.

Pierwszego, prowizorycznego, podziału powiatu olsztyńskiego na gminy i gromady dokonano w maju 1945 r. Przy organizacji samorządu gminnego kierowano się przepisami przedwojennej ustawy o częściowej zmianie samorządu terytorialnego z 23 marca 1933 r. Zakładała ona organizację systemu gmin zbiorowych, w odróżnieniu od obowiązującego w administracji niemieckiej podziału jednostkowego¹¹. Na terenie powiatu, składającego się z 22 byłych gmin niemieckich, utworzono 12 gmin wiejskich (118 gromad) i jedną miejską. Były to: Butryny, Dywity, Gietkowo (Gutkowo), Gryźliny, Klebark Duży (Klebark Wielki), Lamkowo, Purda Wielka, Ramsowo, Szombark Stary (Wrzesina), Sząbruk, Wartembork Stary (Barczewko) i miasto Wartembork (Barczewo)¹². W drugiej połowie 1945 r. referaty samorządowe starostw powiatowych przystąpiły do zbadania stanu finansowego, gospodarczego i ludnościowego poszczególnych jednostek, w kontekście ich przyszłych możliwości rozwojowych. W myśl zaleceń Ministerstwa Ziemi Odzyskanych za podstawę weryfikacji dotychczasowego podziału uznawano potrzebę tworzenia gmin o powierzchni do 100 km²¹², samowystarczalnych i zrównoważonych budżetowo¹³. Na terenie powiatu olsztyńskiego proces dostosowywania podziału do wymogów ministerialnych został przeprowadzony już wczesną jesienią 1945 r. Dokonano wówczas likwidacji trzech gmin wiejskich powiatu: Bartąg, Gutkowo i Barczewko, przyłączając ich obszary do gmin sąsiednich¹⁴.

Prezentowany dokument pochodzi z zespołu aktowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, przechowywanego w Archiwum Państwowym w Olsztynie.

1948), członek Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (7 XII 1945 – 14 VIII 1947) i Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (14 VIII 1947 – 8 V 1948), członek Komisji Rewizyjnej WK PPS w Olsztynie (10 VI 1946 – 15 IX 1947) i Wojewódzkiej Rady Gospodarczej PPS (1 X 1946 – 21 IV 1948).

10 APO, UP, sygn. 390/150, s. 3, Protokół przejęcia władzy przez starostę Olgierda Donimirskiego z 3 IV 1945.

Olgierd Donimirski (ur. 18 X 1913 r. w Czerninie, pow. sztumski), z zawodu technik rolnictwa, członek Związku Polaków w Niemczech, p.o. starosty olsztyńskiego (3 IV – 26 IV 1945), członek zarządu Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Rolnik” w Olsztynie (V 1945–IX 1947), działacz Stronnictwa Pracy i Stronnictwa Demokratycznego. Por. też: APO, Urząd Wojewódzki w Olsztynie 1945–1950 (dalej: UW), sygn. 391/2553, s. 1. Sprawozdanie z pracy starostwa olsztyńskiego za kwiecień 1945. Według sprawozdania Musiał rozpoczął pełnienie obowiązków starosty olsztyńskiego już 26 IV 1945 r. Z kolei w cytowanym już artykule F. Sokołowskiego (*Z badań nad administracją*, s. 304), jako datę rozpoczęcia urzędowania podano 5 V 1945 r., co mogło być związane z otrzymaniem przez starostę oficjalnego aktu nominacji.

Michał Musiał (ur. 10 VII 1885 r. w Warszawie), z zawodu inżynier budowlany, naczelnik w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej (od lutego 1945 r.), członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie (od 24 IV 1945 r.), starosta powiatu olsztyńskiego (26 IV – 17 X 1945), w latach 1946–1948 prowadził własne biuro budowlane w Olsztynie.

11 Pełny tekst ustawy: DzU, 1933, nr 35, poz. 294.

12 APO, UW, sygn. 391/2553, s. 7. Sprawozdanie starosty olsztyńskiego za czerwiec 1945 r. Ogólna powierzchnia powiatu wynosiła, w tym czasie, 130 394 ha.

13 E. Kierejczyk, op. cit., ss. 46–47. Do końca 1949 r. na terenie województwa olsztyńskiego zlikwidowano ogółem 33 gminy.

14 F. Sokołowski, *Z badań nad administracją*, s. 308. Zdaniem autora były to jedynie zmiany dotyczące podziału administracyjnego powiatu przeprowadzone do połowy 1946 r. W tym miejscu warto dodać, że w pierwszym kwartale 1946 r. zmieniono nazwę gminy Purda Wielka na Marcinkowo, przenosząc tam siedzibę jej zarządu gminnego oraz zmieniono nazwy gmin: Gryźliny na Stawiguda i Sząbruk na Gietrzwałd. Dodatkowo, w czwartym kwartale tego roku, przeniesiono siedzibę zarządu gminy Szombark do Jonkowa, zmieniając jej nazwę na „Gmina Szombark z siedzibą w Jonkowie”. Przeniesienie siedzib zarządów gminnych ustalo dopiero po ukazaniu się zarządzenia wojewody olsztyńskiego z 18 XI 1947 r. zakazujące tego rodzaju praktyk – A. Wakar, op. cit., ss. 35–36.

Sporządzony w formie protokołu inspekcyjnego, stanowi on pierwszą, zbiorczą, opisowo-statystyczną charakterystykę powiatu olsztyńskiego według stanu z września 1945 r.¹⁵ W materiale roboczym, pozbawionym datacji, przygotowanym na potrzeby wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP, znalazły się dane dotyczące nie tylko podziału administracyjnego, sytuacji gospodarczej, finansowej, ludnościowej, ochrony zdrowia i stanu bezpieczeństwa poszczególnych gmin powiatu, ale także interesujące informacje o organizacji aparatu urzędniczego zarządów gminnych u początków funkcjonowania władzy polskiej na terenie byłych Prus Wschodnich. Zawarte w dokumencie ustalenia i wnioski, niezależnie od potrzeby ich konfrontacji z innymi przekazanymi źródłowymi, powinny stanowić ciekawy przyczynek do dziejów administracji na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej.

Przekaz źródłowy został przygotowany do publikacji przy założeniu dążenia do zachowania jego układu, przejrzystości i charakteru. W nagłówku umieszczono, pochodzącą od wydawcy, datę powstania (w kolejności: rok, miesiąc, dzień) oraz informację o rodzaju dokumentu i wystawcy. W legendzie zawarto określenie strony formalnej źródła oraz miejsca przechowywania (archiwum, zespół, sygnatura i strony). Modernizację pisowni, pozostawiającej wiele do życzenia pod względem językowym, ograniczono do poprawienia błędów ortograficznych, interpunkcji i oczywistych „literówek”. Wszelkie ingerencje wydawcy, w tym opuszczenia w tekście, zostały zaznaczone w nawiasach kwadratowych, a konieczne objaśnienia w przypisach tekstowych – oznaczone literami alfabetu. W odniesieniu do występujących błędów logicznych i nieprawidłowej budowy zdań, lekcję przekazu potwierdzono wykrzyknikami w nawiasach kwadratowych lub w przypisach tekstowych. Ujednoliceniu poddano także, bez zaznaczania, sposób datacji oraz zestawienia o charakterze sumarycznym i tabelarycznym. Zrezygnowano również z sygnalizowania – poza jednym przypadkiem – odręcznych dopisków na marginesach, jako niemających istotnego znaczenia dla konstrukcji i treści całości tekstu. Występujące w dokumencie skróty rozwiązano w nawiasach kwadratowych w miejscu ich pierwszego wystąpienia. W przypisach rzeczowych, oznaczonych cyframi arabskimi, wprowadzono informacje niezbędne dla czytelności samego przekazu. Istniejące różnice w ówczesnym i obecnym nazewnictwie miejscowości rozwiązano w stopniu możliwym do ustalenia, na podstawie znanych publikacji Gustawa Leydinga-Mieleckiego i Anny Pospiszylowej¹⁶. Przytoczone noty biograficzne w zasadzie zostały ograniczone do okresu wytworzenia źródła. W odniesieniu do danych osobowych dotyczących pracowników samorządowych wykorzystano przede wszystkim materiały źródłowe z zasobu Archiwum Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

---

15 Doraźne inspekcje poszczególnych gmin i miejscowości powiatu olsztyńskiego były przeprowadzane również w miastach wcześniejszych, por. *Sprawozdanie Mariana Mirskiego, członka komisji powołanej przez Pełnomocnika Rządu, z lustracji 22 miejscowości powiatu olsztyńskiego, przeprowadzonej 16 i 17 kwietnia, z 18 kwietnia 1945 r.*, w: *Warmiaci i Mazurzy w PRL. Wybór dokumentów. Rok 1945*, przygotował do druku T. Baryła, Olsztyn 1994, ss. 20–25 (dokument nr 10); *Sprawozdanie naczelnika wydziału administracji ziem odzyskanych departamentu samorządu Ministerstwa Administracji Publicznej, Henryka Bogatkowskiego, z pobytu w Okręgu Mazurskim w dniach 5 i 6 lipca (po 6 lipca 1945)*, w: *Okręg Mazurski*, ss. 88–95 (dokument nr 30).

16 Por. G. Leyding-Mielecki, *Słownik nazw miejscowych Okręgu Mazurskiego*, Olsztyn 1946; A. Pospiszylowa, *Toponimia południowej Warmii. Nazwy miejscowe*, Olsztyn 1987.

Bez daty (po 1945 wrzesień 18), [Olsztyn]. Protokół inspektora wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski Wacława Gembickiego, „z inspekcji powiatu olsztyńskiego, mającej na celu ustalenie stanu faktycznego i zbieranie materiałów do studiów tworzącego się samorządu w Okręgu Mazurskim – przeprowadzonej w czasie od 18 sierpnia do 18 września 1945 r.”^{2a}

Oryginał – maszynopis, opatrzone pieczęcią „Wojewódzki Inspektor Samorządowy”, z odrębnym podpisem Wacława Gembickiego.

Archiwum Państwowe w Olsztynie, Urząd Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski 1945–1946, sygn. 390/203, ss. 1–48.

Inspekcja została dokonana częściowo przez zastępcę naczelnika wydziału samorządowego [Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski] Cendrowskiego Stefana¹ w dniach 18, 20, 22, 24 i 25 VIII 1945 r., i częściowo przez wojewódzkiego inspektora samorządowego Gembickiego Wacława² w dn. 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17 i 18 IX 1945 r., przy udziale powiatowego inspektora samorządowego Medyńskiego Wiaczesława³. Z odnośnych inspekcji będą w niniejszym protokole zamieszczone szczegółowe sprawozdania z dokonanych inspekcji poszczególnych gmin wiejskich i miejskich w powiecie.

[Powiatowy] referat samorządowy

Referat samorządowy przy [olsztyńskim] starostwie powiatowym został utworzony dnia 15 VI b[ieżącego] r[oku] pod kierownictwem ob[ywatela] Jana Radwan-Wiatrowskiego, który, biorąc udział jednocześnie w akcji żniwnej, nie zorganizował prac w referacie i w terenie należycie.

---

a W lewym górnym rogu strony I dopisek odrębny: „ob. Cendrowski. Proszę wprowadzić poprawki i polecić ko[edze] Gembickiemu przygotowanie zar[ządzeń] polustrac[yjnych] – podpis nieczytelny – 2.10”.

1 Stefan Cendrowski (ur. 19 VIII 1898 r. w Szydłowcu, powiat konecki – zm. 1986 r.) ogniomistrz rezerwy Wojska Polskiego, pseudonim „Jar”, wykształcenie wyższe, z zawodu nauczyciel, członek sztabu V rejonu Armii Krajowej w Powstaniu Warszawskim, starosta powiatu ostródzkiego (20 IV – 15 VI 1945), a następnie zastępca naczelnika wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (15 VI – 28 XII 1945). Od 28 XII 1945 r. urlopowany, w związku z wyborem na wiceprzewodniczącą Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (28 XII 1945 – 6 VI 1947), przewodniczący Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (6 VI 1947 – 8 V 1948). Od 20 I 1946 r. był członkiem Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie. Od 1923 r. członek PPS i organizator jej struktur w Okręgu Mazurskim: II sekretarz Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego PPS (27 IV – 5 X 1945), przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu PPS (5 X 1945–10 VI 1946), poseł do KRN, poseł na Sejm Ustawodawczy.

2 Wacław Gembicki (ur. 25 III 1911 r. w Mińsku Białoruskim), ppor. rezerwy Wojska Polskiego, wykształcenie 8 klas gimnazjum, studiował na wydziale samorządowym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, z zawodu pracownik samorządowy. Członek powiatowego komitetu PKWN w Sokółce (4 VIII – 31 VIII 1944) inspektor i kierownik biura wydziału samorządowego w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku (1 IX 1944 – 5 IV 1945), kierownik organizacyjny Delegatury Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski w Białymstoku (5 IV – 20 VI 1945), inspektor wojewódzki wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP w Olsztynie (1 VII 1945 – 1 VI 1946). Urlopowany (1 VI 1946 – 2 XI 1948) jako przewodniczący Zarządu Okręgu Związku Zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego i Użyteczności Publicznej w Olsztynie. Członek Komitetu Miejskiego PPR w Białymstoku (od 26 II 1945 r.), ponownie przyjęty do partii, po rocznej przerwie decyzją KW PPR w Olsztynie z 6 XII 1948 r.

3 Wiaczesław Medyński (ur. 24 VI 1917 r. w Perowsku – Turkiestan) urzędnik, wykształcenie 4 klasy średniej szkoły handlowej w Równem, jeden rok studiów w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, słuchacz Studium Administracyjno-Prawnego w Olsztynie (od 26 X 1946 r.). Asesor w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Lublinie (2 II – 30 VI 1945) i DOKP w Olsztynie (1 VII – 15 VIII 1945), kierownik referatu samorządowego starostwa powiatowego w Olsztynie (16 VIII 1945 – 10 VI 1947). Członek Powiatowego Komitetu PPS w Skarżysku Kamiennej (1 IV – 30 VI 1945), członek Powiatowego Komitetu PPS w Olsztynie (1 VII 1945 – 3 X 1948, od 6 VI 1947 – skarbnik).

Na skutek decyzji starosty powiatowego z dnia 16 VIII b.r., kierownictwo referatu samorządowego objął ob. Medyński Władysław, wykwalifikowany pracownik samorządowy, który sprężystości i energicznie pokierował pracami w referacie i w stosunkowo krótkim okresie czasu, zdołał nadać właściwy kierunek organizacji samorządu w powiecie.

Z przejścia przez ob. Medyńskiego akt i pism prowadzonych dotychczas w nieładzie, na zlecenie z[astęp]cy naczelnika wydziału samorządowego z dnia 18 VIII b.r., został sporządzony protokół, który znajduje się w aktach referatu. Akta zostały uporządkowane zgodnie z instrukcją kancelaryjną dla starostw (Dz. Mazurski nr 1)⁴.

Wobec dokonanych zmian, obecną obsadę referatu stanowią: pow[iatowy] insp[ektor] samorządowy ob. Medyński Władysław [i] zastępca ob. Ilnicki Władysław, pracownik zatrudniony w tym samym charakterze od początku działalności referatu, który – pod kierownictwem fachowym – należycie wywiązuje się z powierzonych mu czynności kancelaryjnych. Pow. insp. samorządowy wnika w całość spraw dotyczących kompetencji referatu i w jego pieczy są sprawy ogólne, gospodarcze, administracyjne i terenowe. Prace kancelaryjne wykonuje zastępca. Ponieważ z każdym dniem jest większy napływ spraw w związku z potrzebami gospodarczymi i administracyjnymi w terenie, personel referatu, w tym składzie, jest obciążony pracą. By wydołać jej, pow. insp. samorządowy i zastępca pracują poza godzinami urzędowania.

W referacie są założone i prowadzone akta, zgodnie z okólnikiem nr 94 wydziału samorządowego⁵, a mianowicie:

- spis spraw według systemu teczkowego – [o]prócz tego prowadzi się kontrolę wyjazdów służbowych pow. insp. samorządowego,
- rejestr indywidualnych odpraw wójtów i sekretarzy,
- książka doręczeń pism,
- teczka spraw poufnych,
- teczka spraw nie załatwionych.

Założone akta są prowadzone starannie i bez zarzutu. Teczka spraw niezłatwionych zawiera na 18 IX b.r., kilkanaście spraw wymagających rozpatrzenia albo załatwienia w terenie. Zaległych lub pozostawionych bez biegu spraw w referacie nie stwierdzono, a powyższe^b zestawienie obrazuje ruch w okresie 1 VIII – 18 IX [19] 45 r.: wpłynęło pism 55 – załatwiono 40, do załatwienia – 15 (dochodzenia w terenie).

Wyjazdy służbowe pow. insp. samorządowego w teren powiatu odbywają się na podstawie każdorazowej delegacji służbowej starosty powiatowego.

Działalność pow. insp. samorządowego

W czasie od [dnia] 16 VIII do [dnia] 30 VIII b.r. pow. insp. samorządowy dokonał sześciu doraznych lustracji gmin, z udziałem z-cy naczelnika wydziału samorządowego ob. Cendrowskiego

⁴ Pierwsza, tymczasowa instrukcja kancelaryjna obowiązująca starostów w Okręgu Mazurskim została wydana przez pełnomocnika rządu RP, 8 V 1945 r. Por. APO, UP, sygn. 390/41, k.14–15. Chodzi tu o „przepisy kancelaryjne dla starostwa powiatowego”, zawarte w Statucie organizacyjnym starostwa powiatowego, wydanym przez Pełnomocnika Rządu RP i ogłoszonym 1 VII 1945 r. w Mazurskim Dzienniku Pełnomocnika Rządu RP, nr 1, poz. 3. Według statutu, starostwo powiatowe było podzielone na 19 referatów.

⁵ Chodzi tu o okólnik nr 94 pełnomocnika rządu RP z 17 VIII 1945 r., w sprawie organizacji biura zarządu gminnego. Według okólnika, tymczasową obsadę biura stanowili wójt i sekretarz gminy. Biuro zostało podzielone na cztery referaty: apro wizacji i kontyngentów, finansowo-podatkowy, ogólny i poruczony – por. E. Kierejczyk, op. cit., s. 84.

^b Błąd w tekście. Powinno być: „poniższe”.

Stefana, w tym 1 z udziałem starosty powiatowego, jak również odbył 21 indywidualnych odpraw [z] wójtami, mających na celu zapoznanie się z dotychczasową pracą i udzielenie wskazówek instruujących w dalszej pracy [oraz] 3 konferencje w wydziale samorządowym, omawiając sprawy organizacyjne referatu samorządowego i prace pow. insp. samorządowego w terenie.

Sporządzono sześć protokółów polustracyjnych, odpisy których, wraz z zarządzeniami polustracyjnymi, przesłano do zainteresowanych gmin.

W czasie od dnia 1 IX do dnia 18 IX [b.r.], pow. insp. samorządowy dokonał 8 lustracji doraźnych gmin, z udziałem wojew. insp. samorządowego Gembickiego Wacława, [i] 9 indywidualnych odpraw wójtów, mających na celu jak wyżej. Protokoły polustracyjne w opracowaniu.

W dniach 4 i 5 IX b.r. z inicjatywy pow. insp. samorządowego został zwołany zjazd wójtów i sekretarzy, mający na celu zobrazowanie stanu organizacyjnego gmin i działalności gospodarczej.

W związku z inspekcjami pow. insp. samorządowego w terenie powiatu, referat samorządowy, poza pracami organizacyjnymi, nakłada [!] nacisk na gminy [w celu] utworzenia majątków gminnych i [zagospodarowania] pozostajej własności poniemieckiej, zasilając poszczególne gminy obiektami przemysłowymi, jak: młyny, warsztaty rzemieślnicze, gorzelnie itp.

Referat samorządowy dopilnowuje rejestracji wszelkich majątków [byłego] samorządu niemieckiego, jak również daje projekty utworzenia ośrodków szkół rolniczych, poetek doświadczalnych dla młodzieży szkolnej, przedszkoli, sierocińców, domów starców i domów ludowych, w należyłym zrozumieniu potrzeb terenowych.

Współpraca z referatami starostwa

Wszyscy referenci starostwa, wysyłając zarządzenia, pisma okólne itp. do zarządów gmin w terenie, omawiają sposoby [ich] wykonania z pow. insp. samorządowym, skutkiem tego posiada [on] znajomość sposobu wykonania poleceń przez gminy i jest w możności kontrolowania wszelkich prac, zarówno w dziale własnym, jak i w zakresie poruczonym gmin[om]. Może [także] udzielić wskazówek i wyjaśnień, co nie nasuwa konieczności częstych wyjazdów w teren poszczególnych referentów starostwa i ułatwia pracę gminom [oraz] wpływa na sprawniejsze urzędowanie, a pow. insp. samorządowy jest całkowicie zorientowany w całokształcie prac, dokonywanych przez gminy w powiecie. Do wyjazdów służbowych na teren powiatu pow. insp. samorządowy posiada, przydzieloną mu przez starostę powiatowego, parokonną bryczkę.

Starosta powiatowy ob. inż[ynier] Musiał Michał dokłada wszelkich starań do organizowania życia samorządowego na terenie powiatu, biorąc w nim jednocześnie żywy udział.

Pow. insp. samorządowy ob. Medyński Waczesław uzyskał cały szereg uprawnień do załatwiania spraw gospodarczych i organizacyjnych tworzącego się samorządu w powiecie. Wydane przez pow. insp. samorządowego zarządzenia natychmiast są przedkładane ob. staroście w formie protokółów z dokonanych lustracji doraźnych, względnie w formie zdawanych relacji po każdej podróży.

W związku z obsadzeniem wszystkich zarządów gmin siłami kancelaryjnymi, przystąpiono do wykonania różnych poleceń z zakresu poruczonego, które to sprawy dotychczas nie były załatwiane z braku odpowiedniego i fachowego kierownictwa nad samorządem, i obsady siłami wykwalifikowanymi poszczególnych gmin w powiecie.

Administracyjny podział powiatu

Teren powiatu został podzielony na 12 gmin wiejskich, o 118 sołectwach, i 1 gminę miejską.

Gmina	[Liczba sołectw]	Najdalsza odległość od siedziby [urzędu] gminy [w km]
Bartung ⁶	7	6
Butryny	5	5
Dywity	15	11
Gietkowo ⁷	5	5
Gryżliny	7	11
Duży Klebark ⁸	10	8
Lamkowo	10	8
Purda Wielka	12	11
Ramsowo	10	11
Szombark Stary ⁹	19	11,5
Sząbruk ¹⁰	9	8
Wartembork Stary ¹¹	9	9
Zarząd Miejski Wartembork ¹²	–	–

Jednak po dokonaniu lustracji poszczególnych gmin w powiecie, pow. insp. samorządowy wysunął projekt likwidacji 3 gmin, a mianowicie Gietkowo, Bartung i Wartembork Stary¹³, z następującym uzasadnieniem i sposobem [ich] likwidacji:

1) Gm. Gietkowo stanowi podmiejską gminę o stosunkowo b[ardzo] małym obszarze [-] 3 250 h[ekt]a[rów], z podziałem na 5 gromad¹⁴, [w tym:]

gruntów ornych i ogrodów warzywnych	1 739 ha
łąk i pastwisk	598 ha
sadów owocowych	36 ha
lasów	246 ha
stawów, jezior i rzek	158 ha
dróg, rowów i nieużytków	482 ha

⁶ Bartąg.

⁷ Gutkowo.

⁸ Klebark Wielki.

⁹ Obecnie Wrzesina. W tekście podawane są na przemian trzy wersje nazwy: Szombark, Sząbark i Sząbarg. Dla ujednoczenia zapisu stosuje się nazwę pierwszą z wymienionych.

¹⁰ W tekście podawane są na przemian dwie wersje nazwy: Szombruk i Sząbruk. Dla ujednoczenia zapisu stosuje się nazwę obecnie używaną.

¹¹ Barczewko.

¹² Barczewo.

¹³ Projekt likwidacji trzech gmin wiejskich został zatwierdzony oficjalnie podczas odbywającej się 4 i 5 IX 1945 r. w Olsztynie konferencji wójtów i sekretarzy powiatu olsztyńskiego. Procedura podziału terenów likwidowanych gmin została przeprowadzona 24–26 IX 1945 r. – APO, UW, sygn. 391/2553, ss. 37–39, Sprawozdanie sytuacyjne starostwa olsztyńskiego za wrzesień 1945 r.

¹⁴ Były to następujące gromady: Abstych (obecnie Łupstych), Dajtki, Gietkowo, Likuzy i Gronity – por. APO, UP, sygn. 390/170, ss. 102–106, Wykaz gmin i gromad w pow. Olsztyn, z lipca 1945.

Na ogólną liczbę 181 gospodarstw, jest:

- 24 do 1 ha
- 27 do 5 ha
- 40 do 10 ha
- 53 do 20 ha
- 31 do 50 ha
- 6 do 100 ha

Chłonność [!] – 2 800 mieszkańców. W dniu dzisiejszym 1 722 osoby zamieszkują teren gminy. Żadnych obiektów przemysłowych ani rolnych, o charakterze komercyjnym, gmina nie posiada. Gleba pośledniej kategorii, przeważnie piaski.

Gmina nie stanowi i nie może stanowić samostnej jednostki, gospodarczo wystarczającej. Z uwagi na zamieszkanie gminy w przeważającej części przez ubogi element robotniczy, a również nieposiadanie przez gminę żadnych nadziei na dochody z przedsiębiorstw komercyjnych, których na terenie gminy nie ma, powstał projekt rozparcelowania gminy i przyłączenia [jej] terenu do gmin sąsiednich, a mianowicie:

- a) gromadę Likuzy przydzielić do gminy Dywity, z uwagi na bliską odległość od siedziby gminy i wspólne zainteresowania sąsiednich obszarów gminy Dywity, będącej gminą częściowo podmiejską;
- b) gromadę Gietkowo z majątkami Wilimowo i Zimna Woda¹⁵ [przenieść] do gminy Szombark, której siedzibę obecną [należy] przenieść do Jonkowa – odległość do Jonkowa 4,5 km;
- c) gromady Abstych, Dajtki i Gronity przenieść do gminy Sząbruk, [a] siedzibę jej do Gietrzwałdu (odległość 11 km). Z uwagi na wzmocnienie potencjału gospodarczego dotychczasowej gminy Sząbruk, wskazanym było przyłączenie tych gromad do tej gminy.

2) Jakkolwiek gmina Bartung, w obecnych swoich granicach, stanowi gminę samowystarczającą – obszar 5 145 ha, z podziałem na 7 gromad¹⁶, to jednak powinna ulec likwidacji dla wymienionych powyżej przyczyn. Gmina posiada:

gruntów ornych	3 172 ha
łąk [i] pastwisk	1 176 ha
sadów owocowych	61 ha
lasów	52 ha
stawów, jezior, rzek	152 ha
dróg, rowów, nieużytków	532 ha

Gospodarstw rolnych – 333, [w tym:]

- 82 do 1 ha
- 50 do 5 ha
- 60 do 10 ha
- 76 do 20 ha
- 48 do 50 ha
- 12 do 100 ha
- 5 ponad 100 ha

Ludność – 2 133 osoby.

¹⁵ Obecnie Żurawno.

¹⁶ Były to następujące gromady: Bartąg, Dorotowo, Gagławki, Jondorf (obecnie Jaroty – dzielnica miasta Olsztyna), Majdy, Ruś i Tomaszkowo.

^c Błąd w tekście. Powinno być: „poniżej”.

Głównym powodem jej likwidacji jest [chęć] zasilenia rozparcelowanymi terenami, sąsiednich gmin, które nie przedstawiają zbyt pewnych i jasnych widoków samowystarczalności. Zasilone i wzmocnione gminy żywnymi terenami gminy Bartung będą stanowiły silne i pewne ośrodki gospodarcze, zapewniające samowystarczalność gospodarczą:

a) gromady Majdy, Dorotowo, Ruś i Gałławki, z granicą rzeki [Łyny] na wschodzie przydzielić do gminy Gryźliny, której siedzibę [należy] przenieść do Stawigudy – odległość 3–5 km. Zasilona, 7-mio gromadowa gmina Gryźliny¹⁷, czterema gromadami gminy Bartung, będzie stanowiła samowystarczalny ośrodek gospodarczy;

b) gromadę Tomaszkowo [przydzielić] do gminy Sząbruk;

c) gromady Jondorf [i] Bartung, z maj[ątkami] Pozorty, Stary Dwór, Owczarnia [przydzielić] do gminy Klebark [Wielki];

d) Gromadę Kielary, z lasami państwowymi, [przydzielić] do gminy Butryny.

3) Gmina Wartembork Stary stanowi dużą jednostkę o [powierzchni] 11 197 ha¹⁸ i może [sobie] zapewnić samowystarczalność gospodarczą. Jednakże z uwagi na wielką rozpiętość granic gminy – 18 km oraz rozczłonkowanie przez tereny miejskie, które są położone w środku gminy, a przede wszystkim w celu zasilenia sąsiednich gmin o wątpliwej samowystarczalności, stawia się wniosek [o] rozparcelowanie gminy:

a) gromadę Tuławki z Buchwałdem¹⁹, Tągnity²⁰ z maj[ątkiem] Szynowo, z granicą toru [kolejowego] Olsztyn-Korsztyń²¹, [przydzielić] do gminy Lamkowo;

b) gromady Gady [i] Wartembork Stary [przydzielić] do gminy Dywity;

c) gromady Łęgajny, Kaplityny [i] Mokiny [przydzielić] do gminy Klebark [Wielki];

d) gromadę Ruszajny i wieś Łapki, z uwagi na podmiejski teren graniczący z ulicami miasta, [przydzielić] do m[ia]sta Wartemborka;

e) gromadę Kieźliny z maj[ątkami] Krampoliny²² [i] Karolinowo, z jeziorami i państw[owymi] lasami, [przydzielić] do gminy Ramsowo.

[Po] przez likwidację wyżej wymienionych gmin wzmocni się potencjał gospodarczy gmin, którym przydzielone zostaną tereny uzupełniające ich braki gospodarcze, tworząc samowystarczalne, silne [oraz] zamożne ośrodki, zaopatrzone równomiernie w obiekty przemysłowe, lasy, jeziora i rolne gospodarstwa. Równomierny podział wartości ekonomicznych wpłynie w znacznym stopniu dodatkowo na potrzeby gmin i przyczyni się do zapewnienia stałych, silnych źródeł dochodowych, jak również zmniejszy koszt administrowania gmin przez zmniejszenie [ich] liczby z 12 do 9. Projekt został szczegółowo przeanalizowany z wójtami zainteresowanych gmin, co do przydziału obiektów rolnych i przemysłowych.

Większość gmin w powiecie jest obsadzona pracownikami z województw centralnych, którzy zorganizowali gminy w myśl instrukcji kancelaryjnej i statutów tych województw. Indywidualne organizowanie pracy biurowej zarządów gmin na terenie powiatu zostało wstrzymane przez pow. insp. samorządowego, ograniczając się jedynie do najbardziej niezbędnych i potrzebnych referatów i tezek – do chwili otrzymania z wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP, instrukcji kancelaryjnej, regulaminu czynności biura i statutu organizacyjnego – a to w celu ujednostajnienia

¹⁷ Były to gromady: Gryźliny, Miodówko, Orzechowo, Pluski, Stawiguda, Wymój i Zabie.

¹⁸ Błąd w tekście. Ogólna powierzchnia gminy, według zestawienia szczegółowego, wyniosła 11 198 ha.

¹⁹ Bukowina, kolonia wsi Tuławki.

²⁰ Tęguty.

²¹ Chodzi tu prawdopodobnie o Korsze.

²² Krupoliny.

Stan ludności powiatu [olsztyńskiego] na dzień 18 IX 1945 r.

Repatrianci spoza linii Curzona ²³	395 osób
Przesiedleńcy z centralnych województw	768
Tutejsi Polacy (Mazurzy i Warmiacy)	18 808
Niemcy	6 719
<hr/>	
Teren powiatu zamieszkuje ogółem	26 690 [osób].

Organizacja gmin

Pow. insp. samorządowy kładzie [!] wiele starań w kierunku dokonania obsady fachowej gmin w powiecie i, w stosunkowo niedługim czasie, obsady personelem pracowniczym dokonano, czego wyrazem jest poniższe zestawienie:

Funkcja	Obsadzono na dzień 18 IX 1945 r.			Według etatów – Ok [ólnik nr] 94	Do obsadzenia
	obeznani z pracą samorządową	z różnych zawodów	razem		
burmistrz	–	1	1	1	–
wiceburmistrz	1	–	1	1	–
wójt	8	4	12	12	–
sekretarz	5	2	7	13	6
kancelista	3	28	31	52	21
sołtys	–	112	112	118	6
[razem]	17	147	164	197	33

i znormalizowania prac kancelaryjnych na terenie całego powiatu. Instrukcje, wyżej wymienione, zostały opracowane przez wydział samorządowy i zostaną ogłoszone w Dzienniku Mazurskim²⁴.

Słabo są zorganizowane gminy tam, gdzie wójtami są osoby mało energiczne i niezaradne, albo brak obsady stanowiska sekretarza gminy siłą fachową lub obeznaną z pracą w biurze. Do gmin takich zaliczają się: Bartung, Butryny, Gietkowo, Wartembork Stary.

Wszystkie gminy na terenie powiatu posiadają zorganizowane biura, za wyjątkiem gmin Bartung i Ramsowo, kancelarie których mieszczą się: pierwszej w prywatnym mieszkaniu wójta, drugiej w lokalu nieodpowiednim i nieprzystosowanym do urzędowania.

²³ George Nathaniel Curzon (1859–1925), brytyjski minister spraw zagranicznych w latach 1919–1924. Autor projektu linii demarkacyjnej, który przedstawił 11 VII 1920 r. w nocy do rządu Rosji Sowieckiej, jako podstawę zawarcia rozejmu w wojnie polsko-sowieckiej. Podczas II wojny światowej tzw. linia Curzona, została uznana przez mocarstwa Wielkiej Trójki oraz Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego za podstawę wytyczenia powojennych wschodnich granic Polski.

²⁴ Były to następujące akty prawne, ogłoszone z datą 1 XI 1945 r., w nr. 3 Mazurskiego Dziennika Pełnomocnika Rządu RP: Tymczasowa instrukcja kancelaryjna dla urzędów gmin wiejskich i miast niewydziałonych (poz. 42), Tymczasowy statut organizacyjny biura zarządu miejskiego-gminnego (poz. 43), Tymczasowy regulamin biura zarządu miejskiego-gminnego (poz. 44) oraz Tymczasowa instrukcja o zakresie i sposobie działania wójtów w Okręgu Mazurskim (poz. 45). Szerzej na ten temat – E. Kierejczyk, *op. cit.*, ss. 84–86.

Zorganizowane gminy są typu zbiorowego, w skład których wchodzi sołectwa, z sołtysem [wywodzącym się] z miejscowej ludności. W gminach odbywają się normalnie [co]tygodniowe konferencje sołtysów, zarządzane przez starostę powiatowego (w okresie żniw i siewu w odstępach dwutygodniowych).

Sprawy pracownicze

Począwszy od m[iesi]ca maja b.r., do chwili obecnej, pracownikom na terenie powiatu nie zostały wypłacone należne pobory służbowe. Wójtowie poszczególnych gmin i pracownicy otrzymywali jedynie zaliczki na pobory. Obecnie pow. insp. samorządowy przystąpił do sporządzania list płac za wszystkie zaległe miesiące. Pracownicy gmin w powiecie, z chwilą przyjęcia ich do pracy, otrzymali zaświadczenia ze starostwa [upoważniające ich] do objęcia wyznaczonych stanowisk, lecz dotychczas dekretów nie otrzymali. Dekrety nominacyjne zostaną doręczone po dokonaniu zaszeregowania pracowników do odpowiednich grup uposażenia. Pow. insp. samorządowy opracowuje kartotekę dla pracowników gmin, uwiadczniając wszelkie dane o przebiegu [ich] służby, z uwzględnieniem pobranych poborów i zaliczek.

Stan finansowy gmin

Zarządy gmin wiejskich w powiecie żadnej gospodarki planowej nie prowadzą, ograniczając się jedynie do koniecznych i niezbędnych wydatków gospodarczych (zakup inwentarza ruchomego, przyborów kancelaryjnych, opłacenie pracowników itp.), z otrzymywanych kwot pieniężnych ze starostwa powiatowego w formie zaliczek. Na zapotrzebowanie wójtów gmin, względnie uzasadnione potrzeby, starostwo, za cały czas – od utworzenia gmin do 18 IX b.r. – udzieliło zaliczek w następujących wysokościach:

Gmina	
Bartung	9 400
Butryny	2 200
Dywity	24 000
Gietkowo	7 600
Gryżliny	11 000
Klebark Wielki	4 800
Lamkowo	19 000
Ramsowo	8 000
Purda Wielka	8 500
Sząbruk	6 500
Szombark Stary	9 800
Wartembork Stary	8 200
Wartembork miasto	45 300
Ogółem:	164 300 zł

Z pobranych zaliczek wójtowie wyliczają się w starostwie.

Zarządy gminne nie przystąpiły do wymiaru^d przysługujących im danin w b.r., i na dzień 18 IX 1945 r. nie osiągnęły żadnych wpływów z tytułu podatków, opłat, majątku własnego i przedsię-

^d Tak w tekście.

biorstw komercyjnych. Niemożliwość wprowadzenia opłat kancelaryjnych i rejestracyjnych tłumaczy się brakiem^e środków obiegowych (pieniądza polskiego), –^{f-f} wobec nieprzeprowadzenia wymiany obiegowego pieniądza, co w znacznej mierze utrudniać i uniemożliwiać będzie pobór świadczeń w przyszłości.

Przepisy prawne i wyjaśnienia dotyczące przysługujących gminom danin w 1945 r. są opracowane i w najkrótszym czasie zostaną, przez wydział samorządowy Urzędu Pełnomocnika Rządu RP podane do wiadomości i zastosowania.

Opracowanie budżetów kwartalnych i rocznych, przez gminy, jest na razie niemożliwe, a to z uwagi na:

- 1) nieustalenie stanu posiadania,
- 2) brak podstawy prawnej do obliczenia podatków dotyczących własności gruntów na skutek nie obsadzenia wolnych gospodarstw rolnych,
- 3) kompletny brak środka obiegowego w powiecie, co uniemożliwia rozwój handlu i przemysłu.

Istnieje jedynie możliwość sporządzenia prowizorycznych, miesięcznych budżetów, obejmujących w formie całkowitej najbardziej niezbędne wydatki, a po stronie dochodów – pobierania częściowych wpływów z otrzymanych już obiektów rolnych i przemysłowych (w naturaliach) i drobnych opłat [od] ludności pracującej w różnych gałęziach administracji, a opierając się o budżet na dotacjach Skarbu Państwa.

Stan pogłowia [zwierzęcego] na terenie powiatu [w sztukach]:

koni	458	świń	61
źrebiąt	111	owiec	228
krów	652	kóz	194
cieląt	20		

Na terenie powiatu dotychczas zarejestrowano [następujące obiekty]:

[Lp.]	[Obiekty]	Nadające się do użytku	Potrzebujące remontu	Razem	Uwagi
1	2	3	4	5	6
1	kościóły i kaplice	12	4	16	8 czynnych
2	szkoły średnie	–	1	1	–
3	szkoły powszechne	31	85	116	–
4	przedszkola	3	–	3	1 czynne Gietkowo
5	domy starców	11	1	12	–
6	ambulatoria	–	–	–	–
7	szpitale	–	1	1	
8	młyny	5	5	10	młyny: [!]

^e Słowo dopisane odręcznie nad tekstem.

^{f-f} W tekście przekreślono „przez całą ludność powiatu”.

1	2	3	4	5	6
9	wodociągi	–	2	2	gm. Sząbruk
10	łaźnie	–	1	1	gm. Dywity
11	rzeźnie	–	2	2	gm. Bartung
12	elektrownie	–	2	2	gm. Klebark [Wielki]
13	wiatraki	1	3	4	–
14	stolarnie	–	1	1	–
15	cegielnie	–	1	1	–
16	tartaki	–	4	4	–
17	piekarnie	6	2	8	–
18	warsztaty blacharskie	1	–	1	–
19	warsztaty szewskie	3	–	3	–
20	warsztaty rzeźnicze	3	–	3	–
21	kuźnie	5	3	8	–
22	zakłady krawieckie	2	–	2	–
23	zakłady fotograficzne	1	–	1	–
24	zakłady fryzjerskie	2	–	2	–
25	sklepy galanteryjne	1	–	1	–
26	sklepy spożywcze	–	–	–	–
27	kawiarnie	–	–	–	–
28	piwiarnie	18	36	54	–
29	restauracje	–	–	–	–
30	gorzelnie	1	2	3	Ramsowo

Akcja żniwna w powiecie

Akcja żniwna na terenie powiatu została zakończona całkowicie. Pozostały jedynie tereny niezbrane, przeznaczone do zbioru przez oddz[iały] wojsk sowieckich, które zostały przekazane wójtom gmin do użytku dla mieszkańców. Wydajność tych poletek nie przekracza 50 k[ilo]g[ramów] z 1 ha.

Teren powiatu był podzielony na kilka części, podlegających zbiórce:

- 1) tylko oddziałów sowieckich;
- 2) władz organizacyjnych polskich;

- 3) W[ojska] P[olskiego];
- 4) przez gminy;
- 5) indywidualnie przez ludność gromad z drobnych, poszczególnych [i] mało wydajnych poletek. Do akcji stanął cały powiat, ludność wiosek i przydzieleni kosiarze oraz został użyty cały sprzęt. Trudności transportowe pokonano siłą ludzką. Do stodół zwieziono w 70%.

Wyniki zbiorów, [z]:

635 ha – zbiorów dokonały władze i organizacje polskie;
8 011 ha – W.P. i gminy;
2000 ha – ludność cywilna

[W tym gminy, z:]

29 ha – pszenicy
19 ha – jęczmienia
505 ha – owsa
353 ha – koniczyny
7 ha – saradeli
1 ha – grochu

Dotychczas ściągnięto i naprawiono oraz oddano do użytku przez gminy:

4 traktory
62 żniwiarki
50 kosiarek
21 młockarni

Dane dotyczące inspekcji gmin

W wyniku lustracji zarządu miejskiego [w] Wartembork[u], zarządów gminnych [w] Szombar-ku, Klebarku [Wielkim i] Gietkowie, dokonanych w dniach 20, 22, 24 i 25 VIII 1945 r. przez z-cę naczelnika wydziału samorządowego Cendrowskiego Stefana, ustalono co następuje:

Zarząd miejski Wartembork (20 VIII 1945 r.)²⁵

Miasteczko Wartembork położone w odległości 12 km od Olsztyna, w kierunku północno-wschodnim na tracie asfaltowym, możliwie utrzymanym, prowadzącym do m. Korsztyn. W czasie działań wojennych uległo [w] 50% zniszczeniu. Obok miasteczka przechodzi trakt kolejowy ze st[acji] Wartembork. W środku miasteczka ocalał budynek ratusza, w którym mieści się siedziba zarządu miejskiego i posterunku M[ilicji] O[bywatelskiej].

Charakter miasteczka, o tendencjach przemysłowych – posiada elewatory zbożowe i zakłady przetwórczości zbożowej, nieczynne na skutek wywiezienia maszyn. W młynach znajduje się elektrownia o wielkiej wydajności, częściowo uruchomiona dzięki wykorzystaniu siły węgla białego²⁶.

---

²⁵ Data przeprowadzenia inspekcji.

²⁶ Chodzi tu o elektrownię wodną.

Wodociąg miejski, kuźnie i rzeźnie ogłococone z maszyn i narzędzi. Zachował się budynek sanatorium [przeciw]gruźliczego, ambulatorium, sierociniec i dom starców.

Miasteczko, w[edłu]g danych – –^g, które zdobyto w porzuconej bibliotece, liczyło 5 100 mieszkańców w 1929 r., i zajmowało przestrzeń 3 840 ha, w tym majątek miejski stanowiło 3 600 ha dobrze zagospodarowanego i należycie utrzymanego do dnia dzisiejszego lasu. Resztę, t[o] j[est] 240 ha, [stanowią] place, ulice, [teren] pod zabudowaniami i nieużytki.

Zachował się wielki budynek, w którym mieścił się średni zakład naukowy (gimnazjum), budynek szkoły powszechnej, dom rozrywkowy, hotel, 2 kościoły rzymsko-katolickie i jeden wyznania ewangelicko-augsburskiego.

Wiele napisów dawnych [z] nazwiskami [o] wybitnie polskim brzmieniu, świadczy o żywotności Polaków na tych terenach.

Od czasu ukonstytuowania się Zarządu Miejskiego w Wartemborku, t.j. od [dnia] 19 V 1945 r., żadna lustracja nie była przeprowadzona.

Zarząd miejski nie posiada do dnia dzisiejszego statutu organizacyjnego ani instrukcji kancelaryjnej, podziału czynności i prac. Całość pracy została ujęta tymczasowo przez burmistrza i podzielona do załatwienia, na akta[:]

- 1) okólniki i zarządzenia władz przełożonych
- 2) ogłoszenia i zarządzenia magistratu
- 3) sprawy dotyczące urzędu stanu cywilnego
- 4) sprawy dotyczące osiedlania mieszkańców

Skład personalny Zarządu Miejskiego²⁷

[L.p.]	[Stanowisko]	Nazwisko i imię	[Data zatrudnienia]	[Uwagi]
1	2	3	4	5
1	burmistrz	Wiśniewski Marceli	19 V 1945	W dn[ui]u lustracji na urlopie
2	wiceburmistrz	Naruszewicz Władysław ²⁸	16 VI 1945	
3	sekretarz	Bronikowski Jakub	11 VI 1945	
4	rachmistrz	Kozłowski Władysław	17 VII 1945	
5	kancelistka	Olkowska Ryszarda	6 VI 1945	
6	kancelistka	Orłowska Monika	19 V 1945	
7	kancelistka	Matuszek Henryka	1 VIII 1945	
8	maszynistka	Nowicka Jadwiga	1 VIII 1945	
9	praktykantka	Szadkowska Janina	1 VIII 1945	
10	ekspedientka	Adamska Helena	21 V 1945	
11	felczer	Sutkowski Bolesław	15 VI 1945	

g-g W tekście przekreślono „kronikarskich”.

27 Zestawienie zawiera wykaz wszystkich pracowników zarządu miejskiego w Barczewie.

1	2	3	4	5
12	zarz[ądca] go- sp[odarstwa] rol[nego]	Kojtka Klemens	19 V 1945	
13	magazynier	Adamowski Bolesław	4 V 1945	
14	piekarz	Trycikowski Józef	1 VII 1945	
15	pom[ocnik] pie- karza	Michalak Franciszek	19 VII 1945	
16	włodarz	Petrykowski Walenty	29 V 1945	
17	gosp[odyni] kuchni	Cymerman Joanna	12 V 1945	

- 5) sprawy mieszkaniowe i kwaterunkowe
- 6) sprawy kasowo-rachunkowe
- 7) sprawy dotyczące Milicji Obywatelskiej
- 8) sprawy Miejskiego Komitetu Narodowościowego
- 9) sprawy dotyczące sprawozdań i statystyki
- 10) sprawy dotyczące nieruchomości miejskich
- 11) sprawy dotyczące inwentarza miejskiego
- 12) sprawy aprowizacyjne – magazyn żywnościowy
- 13) sprawy wojskowe
- 14) sprawy gospodarcze
- 15) sprawy personalne pracowników magistratu
- 16) sprawy różne

Pracownicy poszczególni wykonują wszelkie sprawy na każdorazowe polecenie przełożonego gminy. Nie wszyscy pracownicy posiadają pisma nominacyjne ob. starosty i nie wszyscy złożyli akta personalne, wraz z podaniem, do załatwienia. Do dnia dzisiejszego nie złożono wniosku o zaseregowanie pracowników do poszczególnych grup [i] kategorii, jak również nie ustalono stosunku służbowego. Majątek zarządu miejskiego nie został spisany.

Zestawienie powstałych przedsiębiorstw na dzień 20 VIII 1945 r.

piekarń	5
warsztatów blacharskich	1
warsztatów szewskich	3
warsztatów rzeźniczych	3
zakładów krawieckich	2
zakładów fotograficznych	1
zakładów fryzjerskich	2
sklepów spożywczych	6
sklepów galanteryjnych	1
<hr/>	
Razem	24

Poza aktami prowadzi się:

- 1) dziennik korespondencyjny zarządu miejskiego
- 2) księgę doręczeń – od dn. 26 VII 1945 r.
- 3) księgę ewidencji ludności
- 4) rejestr zaświadczeń tymczasowych wydanych mieszkańcom m. Wartembork
- 5) księgę kasową.

Zestawienie gospodarstw na terenie przynależnym do m. Wartembork na dzień 20 VIII 1945 r.

[L.p.]	[Gospodarstwa w ha]	[Razem]	Zajęte przez pol[skich] repatriantów i przesiedl[eni- ców]	[Zajęte] przez ludność mazur- sko-warmińską	[Zajęte] przez urzędy i organizacje	Pozostaje gospodarstw rolnych do obsadzenia
1	5	12	2	2	2	6
2	10	15	2	9	-	4
3	20	13	3	9	-	1
4	50	6	1	3	-	2
5	100	5	-	1	-	4
6	Ponad 100	5	-	-	2 w[ładze] radzieckie	3
7	[Razem]	56	8	24	4	20

Saldo księgi kasowej w dniu lustracji – 3 504 zł. Jest zgodne z gotówką w kasie.

Na terenie miasta została powołana Komisja Mieszkaniowa, w składzie 3-ch osób, do załatwienia podań o przydział mieszkań i sprawowania opieki nad opuszczonymi mieszkaniami. W skład komisji wchodzi:

- 1) Bronikowski Jakub
- 2) Kojtka Klemens
- 3) Adamowski Bolesław

Spisu wolnych lokali, do dnia lustracji, zarząd miejski nie sporządził. Przystąpiono do spisu ludności systemem książkowym, alfabetycznym. W dniu kontroli zapisanych było 1 363 mieszkańców miasta. Zarząd miejski przystąpił do wydawania tymczasowych zaświadczeń polskośći wg zarządzeń starostwa²⁹. Zaświadczenia polskośći wydaje się po zaciągnięciu opinii Miejskiego Komitetu Narodowościowego³⁰, w składzie 3-ch osób:

²⁸ Władysław Naruszewicz (ur. 1 III 1895 r.), wykształcenie 8 klas gimnazjum, słuchacz Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, z zawodu pracownik samorządowy, w latach 1930–1940 referent zarządu miejskiego w Brześciu nad Bugiem, członek PPR (od 1946 r.).

²⁹ Chodzi tu o realizację zarządzenia pełnomocnika rządu RP na Okręg Mazurski z 9 VII 1945 r. „w sprawie tymczasowego uregulowania spraw obywateli b. Rzeszy niemieckiej narodowości polskiej”. Pełny tekst, w: *Warmiacy i Mazurzy*, s. 46 (dokument nr 35).

³⁰ Okręgowy Polski Komitet Narodowościowy został powołany 16 VI 1945 r. na podstawie zarządzenia pełnomocnika rządu RP. Przewodniczący Okręgowego Komitetu powoływał i mianował członków komitetów miejskich i powiatowych. Jednym z zadań tych struktur było opiniowanie ankiet personalnych osób składających deklaracje „wierności Narodowi Polskiemu i Demokratycznemu Państwu Polskiemu” oraz orzekanie w sprawach wydawania stałych zaświadczeń „o przyna-

1) Adamowski Bolesław

2) Kojtka Klemens

3) Gut Franciszek

Wydano 91 tymczasowych zaświadczeń.

Gm. Szombark Stary (22 VIII 1945 r.)

Obszar gminy wynosi około 12 000 ha, z podziałem na [:] grunty uprawne – około 9 000 ha, lasy, jeziora i nieużytki – około 3 000 ha, w tym 6 jezior dużych.

Charakter gminy rolniczy o gospodarstwach dużych. Obecny teren gminy zamieszkały był przez 8 000 osób. Obecnie gmina podzielona jest na 19 gromad³¹, z zamieszkałą ludnością [w liczbie] około 2 800 osób.

Na terenie gminy znajduje się:

18 szkół powszechnych – na razie obsadzono 3 szkoły trzema siłami nauczycielskimi

1 dom ludowy

3 kościoły

1 młyn wodny

1 młyn elektryczny

1 wiatrak

1 cegielnia – nieczynna, na skutek wywiezienia części.

Akcja żywna

Z całego terenu gminy, przy udziale W.P., zostało zebrane, z:

2 604 ha żyta w 100%

29 ha pszenicy w 30%

19 ha jęczmienia w 30%

92 ha owsa w 30%.

Obszar zasadzony ziemniakami wynosi 505 ha. Zbiory ziemniaków z 1 ha przewiduje się przeciętnie [na] 60 m[etrów].

Apropowizacja

Odczuwa się brak na terenie gminy przede wszystkim pieniędzy, t.j. środka obiegowego [oraz] najbardziej koniecznych i niezbędnych artykułów pierwszej potrzeby, jak soli i zapalek. Wskazanym byłoby wynaleźć [!] możliwość pomocy.

Stan zdrowotny

Tyfus, który miał miejsce na terenie gminy, został zlokalizowany przede wszystkim dzięki energii wójta i pomocy lekarzy stacjonujących oddziałów W.P., z udziałem miejscowych higienistów.

---

leżności do Narodu Polskiego” dla ludności miejscowej. Pełny tekst zarządzenia, w: *Warmiacy i Mazurzy*, ss. 40–42 (dokument nr 29).

³¹ Były to następujące gromady: *Alt Kockendorf (Stare Kawkowo), Bałag, Giedajty, Giemry (Gamerki Wielkie), Gotki (Godki), Jonkowo, Montki (Mątki), Neu Kockendorf (Nowe Kawkowo), Polejki, Porbady, Pupki, Stękińy, Szalstry, Szelagowo, Szombark, Sztembark (Łomy), Warkaly, Wengajty (Węgajty), Wojnowo (Wolowno).*

Stan bezpieczeństwa w terenie jest utrzymany przez patrole Wojska Polskiego i posterunek M.O.

Spis inwentarza ruchomego gminy[:]

- 1 bryczka 4-osobowa
- 1 bryczka 2-osobowa
- 1 krowa
- 9 koni

Kancelaria zarządu gminnego mieści się w niezbyt nadającym się na ten cel budynku, lecz z uwagi na plany przeniesienia siedziby zarządu gminy do Jonkowa – tymczasowo może tak pozostać. Prace kancelaryjne zostały podzielone przez wójta równomiernie na wszystkich pracowników zarządu gminnego.

Zatrudnione [są] trzy osoby:

- 1) sekretarz – ob. Leszczyński Kazimierz
- 2) kanc[elista] – Wązek Krystyna
- 3) kanc. – Domańska Danuta

Prowadzą [one] 12 teczek odpowiadających 12 referatom starostwa, wg początkowej instrukcji organizacyjnej. Kancelaria zarządu gminy Szombark w zupełności dostosowana jest do obecnych potrzeb – zadowolająco wywiązuje się z poruczonych zadań.

Gmina Szombark Stary stanowi wzorowo urządzone, rokującą na przyszłość [jednostkę, która posiada] zapewnioną samowystarczalność, jak również wzorowo prowadzoną gospodarkę. Istnieje możliwość powołania R[ady] N[arodowej]³² z uwagi na już czynny udział ludności warmińskiej, która gremialnie ubiega się o nadanie polskości.

Wójtem gminy jest ob. Józef Tajchman³³, długoletni samorządowiec z terenu woj[ewództw] centralnych – podchodzący do kwestii ekonomiczno-gospodarczych z całkowitym zrozumieniem i posiadający zmysł organizacyjny. Personel gminy w niedalekiej przyszłości, pod wpływem i wskazówkami wójta, będzie stanowił wartościowy element pracowniczy.

Gmina zagospodarowana wzorowo, posiadająca obiekty przemysłowe i rolne, zapewni samowystarczalność tego terenu. 3 małe młyny czynne, 2 wiatraki i cegielnia oraz dobrze zagospodarowane majątki o dobrej glebie, stanowią główny potencjał gospodarczy gminy. Gmina całkowicie wykonała poruczone zadania dotyczące akcji żniwnej, przeprowadzając zbiory z wielką nadwyżką, zapewniające całkowite wyżywienie ludności, jak również będzie mogła dostarczyć nadwyżkę, po odliczeniu na zasiew i wyżywienie, w postaci kontyngentów.

Gmina Szombark St. posiada największą ilość pogłównia krów, trzody chlewnej, owiec i drobiu [w powiecie].

³² Mazurska Wojewódzka Rada Narodowa została powołana dopiero 7 XII 1945 r., a Powiatowa Rada Narodowa w Olsztynie 25 II 1946 r. Proces powoływania powiatowych i gminnych rad narodowych, na terenie ówczesnego już województwa olsztyńskiego, zakończył się u schyłku 1946 r.

³³ Józef Tajchman (ur. 6 VII 1898 r. w Czeladzi), członek PPR (od lutego 1946 r.), przewodniczący prezydium PRN w Olsztynie (25 II 1946 – 29 IV 1947).

Gm. Klebark Wielki (24 VIII 1945 r.)

Obecna gmina Klebark Wielki została utworzona w dniu 20 V 1945 r., z 4-ch gmin niemieckich obejmujących 23 wioski, o zaludnieniu około 5 000 mieszkańców przed wojną. Obszar gminy obejmuje 9 574 ha, z następującym podziałem używalności ziemi uprawnej, w 60% pszeno-buraczanej³⁴, 6 896 ha lasów, 685 ha – jeziora, 390 ha – łąki i pastwiska, 1 395 ha – place pod zabudowania i 208 ha – inne.

Charakter gminy wybitnie rolniczy. Wzorowo rozplanowane gospodarstwa rolne, o mocnej budowl, znajdują się w dobrym stanie.

Obecny stan ludności, wg stanu na dzień 25 VIII 1945 r., wynosi:

Repatrianci z za Bugu	84 osoby
Osadnicy z woj[ewództw] centr[alnych]	154
Warmiacy	1 693
Ludność niemiecka	754
<hr/>	
Ogółem	2 685

W skład gminy wchodzi 10 gromad³⁴.

Budynki użyteczności publicznej[:]

kościóły	2 – [1]czynny w Klewku ³⁵ , z obsadą proboszcza ³⁶
szkoły	10 – 8 zdatnych do użytku
dom ubogich	1 – budynek zdatny do użytku
dom starców	1 – budynek zdatny do użytku

Zarząd Gminy posiada odpowiedni budynek, w którym mieści się kancelaria i mieszkanie wójta. Kancelaria została utworzona przez wójta gminy prowizorycznie i dostosowana do wykonania zakresu poruczonego. Czynności kancelaryjne wykonuje wójt gminy, prowadząc tylko dziennik podawczy z datą od 20 V 1945 r. [oraz] 2 teczek[:] spraw załatwionych i protokółów zebrań sołtysów. Wójt przystąpił do spisu ludności i wydawania tymczasowych zaświadczeń polskości mieszkańcom tutejszym pochodzenia polskiego.

Przeprowadził już spis pogłowia, który przedstawia się następująco: koni – 47, krów – 91, świń – 1, kóz – 16, owiec – 6, kur – 190.

Apropowizacja

Z uwagi na postój oddziałów Armii Czerwonej na terenie gminy, cała niemal ludność jest zatrudniona w gospodarstwach administrowanych przez wojsko radzieckie.–ⁱ zbiory z całego terenu gminy przypadły również wojskom radzieckim. Gmina jest bez żywności i [została] skazana na

h Tak w tekście. Brak wyszczególnienia arealu gruntów uprawnych.

34 Były to następujące gromady: Duży Klebark (Klebark Wielki), Elizowo (Ostrzeszewo), Kaborno, Klewki, Patryki, Skajboty, Szqwałd (Szczęsne), Trękus, Wygoda, Wójtowo.

35 Klewki.

36 Funkcję zastępcy proboszcza od 1945 do 27 VI 1946 r. pełnił ks. Franciszek Sobieszczyk.

i-i W tekście: „jak również”.

zaopatrzenie przez sąsiednie gminy, względnie [w]prowadzenie syst[emu] kartkowego obowiązującego na terenie miast. Do dnia dzisiejszego gmina nie posiada posterunku M.O., dlatego też są ciągle napady, gwałty i kradzieże. Wiejska służba porządkowa, z braku odpowiedniej ilości mężczyzn, jeszcze nie została zorganizowana³⁷.

Zarząd gminy zatrudnia:

wójt – Zielonka Stanisław

kancel. – Wojewnik Jan

kancel. – Miszurewicz Tadeusz

Istnieje zamiar utworzenia z gminy Klebark Wielki wzorowej gminy na terenie powiatu, z uwagi na najbardziej żyzną ziemię I-szej kategorii i racjonalnie prowadzone gospodarstwa. Jest również możliwość powołania na terenie gminy R.N., z uwagi na 30% ogólnego [stanu] osadnictwa [w] powiecie. Lokum gmina posiada odpowiednie, pomimo że nie jest w centrum wsi. Obecnie gmina jest biedna, na skutek przemarszu wojsk, i zachodzi potrzeba dokarmiania ludności.

Zbiory tegoroczne z całego obszaru gminy zostały zebrane przez oddziały Armii Czerwonej i zmagazynowane do dyspozycji dowództwa. Ludność niemal całkowicie została pozbawiona zbiorów. Obsada gminy składa się z wójta – samorządowca z długoletnią praktyką w charakterze sekretarza gminy powiatu woj[ewództwa] poznańskiego i dwóch kancelistów, przedstawiających materiał surowy, oddany na przeszkolenie. Niemożliwość[!] zorganizowania prac w terenie, tłumaczy się wielką ilością majątków administrowanych przez wojska radzieckie na terenie gminy. Czynności ograniczyły się jedynie do prac kancelaryjnych i sprawozdawczych, z organizacją pracy biurowej wg potrzeb gminy [oraz] tworzeniu niezbędnych teczek.

Majątek gminy stanowi[a] młyn, 2 jeziora i majątki poniemieckie o żyznej i bardzo urodzajnej glebie, które zapewnią zaopatrzenie sierocińców, przedszkoli i domów starców, a wpływy od ludności, w postaci podatku gruntowego, będą stanowiły poważną pozycję dochodów. Z chwilą powiększenia [o] przyłączone gromady z gmin Bartung i Wartembork Stary jeszcze bardziej zwiększą się żywotność i samowystarczalność tej gminy.

Gmina Gietkowo (25 VIII 1945 r.)

Obszar gminy [–] 3 250 ha, z podziałem na[:]

grunty orne	1 739
łąki i pastwiska	589
sady owocowe	36
las	246
stawy, jeziora i rzeki	158
drogi, rowy i nieużytki	482

[Ogółem] 3 250 ha

Teren gminy podzielono na 5 gromad. Gminę zamieszkuje około 1 763 osób. Zarząd Gminy Gietkowo powstał 19 V 1945 r., jednak przy słabej obsadzie niewiele zostało zrobione. Gdy chodzi o ogólną gospodarkę w porównaniu do sąsiednich gmin, to przy nieznamomości organizacji pracy

---

³⁷ Wiejska służbowa porządkowa w gminach na terenie Okręgu Mazurskiego została powołana zarządzeniem pełnomocnika rządu RP z 10 VII 1945 r.

biurowej, nie została należycie zaprowadzona. Obecny sekretarz Czajkowski Adam nie wykazał dotychczas dostatecznej pracy w zorganizowaniu biura zarządu gminy. Prace kancelaryjne zarządu gminy Gietkowo to rejestracja akt i meldunki.

Na terenie gminy jest:

- 1 kościół
- 3 szkoły
- 1 przedszkole

Z uwagi na mały obszar, jak również nieposiadanie żadnych źródeł dochodów poza naturą, czyli las, jezioro, stałe grunty, jest projekt zlikwidować gminę Gietkowo [po]przez rozdrobnienie i dołączenie do innych gromad.

Wójtem gminy jest Alojzy Śliwa³⁸ – Warmiak, z zawodu kancelista. Lokal gminy mieści się w budynku reprezentacyjnym, który zostanie całkowicie zamieniony na mieszczące się obecnie tylko na I piętrze przedszkole – ^{j-j}. Gmina, z uwagi na [przewidywaną] likwidację, ogranicza się do wykonywania czynności z zakresu poruczonego.

W wyniku lustracji zarządów gminnych [w] Bartungu, Gryżlinach, Purdzie W[ielkiej], Warmborku St., Ramsowie [i] Sząbruku, dokonanej w dniach 8, 11, 14 i 15 IX 1945 r. przez wojew. insp. samorządowego Wacława Gembickiego, ustalono co następuje:

Gmina Bartung (8 IX 1945 r.)

Obecna gmina Bartung składa się z 3-ch gmin niemieckich. W 1939 r. teren objęty [przez] obecną gminę liczył około 5 000 mieszkańców [i był] zamieszkały przez ludność warmijską[!].

Gmina została podzielona obecnie na 7 gromad i powstała 28 V 1945 r. Do dnia dzisiejszego nie posiada odpowiedniego lokum. Początkowo kancelaria mieściła się w [jednym] budynku, łącznie z posterunkiem M.O. Ostatnio wójt gminy Preiss³⁹ Edward przeniósł kancelarię do prywatnego mieszkania, umieszczając ją w kąci pokoju, który służy jako jadalnia i sypialnia domownikom. A zatem urzędowego miejsca pracy zarząd gminy nie posiada, jak również mieszkanie wójta nie jest oznaczone żadnym szyldem ani chorągwią o barwach państwowych, i nigdzie nie ma godła. Zatrudniony w charakterze praktykanta Malewski Alojzy – warmianin [!], który pochodzi ze wsi Jandorf⁴⁰, do pracy przychodzi co drugi dzień. Zlecane czynności administracyjne wykonuje się bezplanowo [i] chaotycznie, nie stosując się do żadnych przepisów kancelaryjnych, z powodu braku podstawowej znajomości organizacji pracy biurowej. Dziennik Mazurski nr 1, w którym zostały podane zasady pracy biurowej w administracji, znajduje się w stanie nietkniętym.

Z rejestrów i teczek kancelar[yjnych] prowadzi się:

- 1) teczkę spraw niezłatwionych,
- 2) teczkę spraw złatwionych,
- 3) dziennik pism wychodzących,
- 4) księgę doręczeń.

---

³⁸ Alojzy Śliwa (16 II 1895 – 24 XI 1969) – ludowy poeta, pisarz i publicysta warmiński. Wójt gminy Gietkowo od 17 V do 26 IX 1945 r., członek PRN w Olsztynie od 25 II 1946 r.

^{j-j} W tekście przekreślono kolejny akapit.

³⁹ Właściciel Edward Preuss, członek przedwojennego Związku Polaków w Niemczech.

⁴⁰ Właściwa ówczesna nazwa niemiecka wsi to Jondorf (Jaroty).

W teczce spraw załatwionych brak odpisów pism z gm[iny], stwierdzających sposób załatwienia. Pisma te znajdują się w jednej z przegródek biurka. Ludność gminy nie została całkowicie spisana. Dotychczas[owe] czynności kancelaryjne sprowadzają się do wydania 494 tymczasowych zaświadczeń polskości i odpisywania na zlecenia. Zaświadczenia o rejestracji poborowych, przesłane przed dwoma tygodniami celem doręczenia, do chwili lustracji nie zostały doręczone. Ani praktykant, ani wójt gminy nie są obeznani z formami pism załatwień, ani też protokołami przesłuchań i zeznań. [Zarówno] 22-letni praktykant, z zawodu rolnik – jest materiałem surowym w administracji – jak [i] wójt, z zawodu rzeźnik, nie [mają] możliwości pokonania zwiększającego się ogromu prac w zarządzie gminnym.

Stan ludności gminy Bartung zapodany przez sołtysów:

ludność polska		
repatrianci	7 rodzin	około 30 osób
przesiedleńcy	4 [rodziny]	około 15
ludność warmijska i mazurska		2 300
ludność niemiecka		50
<hr/>		
Razem		około 2 395 osób

Gmina przystępuje do spisu ludności. Deklaracje do tymcz[asowych] zaświadczeń polskości przed 6-ma tygodniami były wysłane[wraz] z wykazem do wydz[iału] polityczno-społecznego starostwa. Do dnia kontroli gmina nie otrzymała zaświadczeń. Wójt prosi o interwencję, w wydz. polityczno-[społecznym], o szybsze wypełnienie zaświadczeń i ich nadesłanie. Ludność prosi o zaświadczenia i nachodzi wójta.

Szkolnictwo

Na terenie gminy jest 8 budynków szkolnych, [w] których 3 szkoły już są czynne. Pozostałe 5 budynków podlega remontowi.

Poza tym na terenie gminy znajdują się [następujące] zabudowania, zdolne [!] do użytku:

- przedszkole 1
- dom ludowy 1
- kościół 1 – obsadzony miejsc[owym] proboszczem⁴¹
- kaplica 1

Przedsiębiorstwa

Gmina o charakterze wybitnie rolniczym, posiada na swoim terenie[:]

- 1) młyn wodny [i] tartak we wsi Ruś. Młyn pracuje i jest pod zarządem wojsk sowieckich. Gmina wystąpi z wnioskiem o przydzielenie młyna zarządowi;
- 2) cegielnię w Bortszup⁴² – zniszczona,
- 3) gorzelnię w Krewrach⁴³ – zniszczona,
- 4) kuźnię w Rusi – czynna, w rękach prywatnych.

⁴¹ Proboszczem w latach 1945–1950 był ks. Edward Borkowski.

⁴² Cegielnia znajdowała się w Bartagu.

⁴³ Kielary.

Akcja żniwna i siewna

Cały teren żniwny gminy Bartung był przydzielony w 100% oddz[iałom] wojsk radzieckich, które też przeprowadziły akcję żniwną. W dniu lustracji we wsi Bartung [miało] postój 1 300 żołnierzy sowieckich, zatrudnionych [przy] omłocie. Ludność gminy dostała od władz sowieckich drobne, małe poletka do zbiórki o bardzo małej wydajności – do 50 kg z 1 ha. Z uwagi na zebranie przez Sowieców całego tegorocznego plonu, jak również nieposiadanie zapasów – gmina wyłącznie zdana będzie na pomoc zamożniejszych gmin powiatu. Do akcji siewnej nie przystąpiono.

Stan pogłowia w dn. 8 IX 1945 r.:

koni	25 – 16 zdatnych do pracy, reszta młode
krów	39
świń ³	3
kóz	9
owiec	17
drob[ui] – kur	146

Bezpieczeństwo

Posterunek M.O. w Bartungu liczy 1+4 milicjantów⁴⁴. Teren gminy objeżdżają, ze słów wójta, bardzo rzadko. Ludność miejscowa warmijska nie obdarza milicji zaufaniem, a to dlatego, że doznaje od milicjantów często przykrości. Dowodem czego, ostatnio komendant M.O. jednej samotnej warmiance [!] zabrał meble, jak szafę, biurko, krzesła i inne, i przeniósł do swego prywatnego mieszkania. Bezpieczeństwo ogólne pozostawia wiele do życzenia, dlatego że ludność tu[!] wiosek widzi, jak repatrianci i osadnicy przeważnie pędzą t[ak] zw[any] bimber i prowadzą handel z Sowiecami. Ci natomiast kradną od ludności co się tylko i gdzie da, ażeby zanieść do nich i zamienić na wódkę. Jest nagłaça, ogólna potrzeba zlikwidowania komórek zła, t.j. melin produkujących wódkę we wsi Jandorf.

Wójt gminy w dniu doraźnej lustracji wyliczył się z pobranej z kasy starostwa w dn. 1 VIII 1945 r. gotówki – 3 200 zł, przedkładając 100 zł – gotówki i następujące rachunki[:]

- 2000 zł – r[achune]k stwierdzający nabycie traktora,
- 500 zł – zaliczka wypłacona ob. Radziejewskiemu,
- 400 zł – podatki na akcję żniwną,
- 200 zł – zaliczka na pobory wójta.

Istnieje możliwość przeprowadzenia wyborów do gminnej R.N. z uwagi na 90% ludności warmijskiej [!], która obecnie nabyła zaświadczenia polskości.

Są możliwości [uzyskania] dochodów własnych z uruchomienia młyna nawodnego – dużego, kuźni i tartaku we wsi Ruś.

Kancelaria nie została zorganizowana, z uwagi na zatrudnienie jednego kancelisty – warmiaka [!], który nie posiada podstawowej znajomości organizacji biurowej. Gmina Bartung Wielki została, w projekcie, przedstawiona do likwidacji przez przyłączenie [jej] terenów do gmin sąsiednich. Głównym powodem jest nieżywołność[!] gminy, a z drugiej strony [chęć] podniesienia własności i samowystarczalności gmin sąsiednich.

⁴⁴ Komendant posterunku i czterech milicjantów.

Gmina Gryźliny (8 IX 1945 r.)

Gmina Gryźliny została utworzona i obsadzona z dniem 16 V 1945 r. [oraz] podzielona na 6 gromad, z siedzibą w Stawigudzie.

Obszar gminny

1) grunty orne, ogrody warzywne	952,32
2) łąki i pastwiska	346,50
3) sady owocowe	2,00
4) lasy prywatne	354,30
5) lasy państwowe (dokładny obszar nieustalony)	-----
6) stawy, jeziora, rzeki	1 070,00
7) drogi, rowy, nieużytki	1 759,00

[Ogółem] [4 484,12 ha]

Gospodarstwa rolne

Ogółem [są 334] gospodarstwa rolne, z czego[:]

[L.p.]	[Gospodarstwa rolne] Zajęte przez:	do 1 ha	do 5 ha	do 10 ha	do 20 ha	do 50 ha	do 100 ha	ponad 100 ha	Razem
1	Polaków napływowych	-	1	1	2	1	1	-	6
2	Mazurów i Warm[iaków]	26	20	38	39	31	7	-	161
3	Niemców	16	29	32	12	9	-	-	98
4	Wł[adze] radzieckie	3	-	-	-	-	-	-	3
5	Zajętych [ogółem]	45	50	71	53	41	8	-	268
6	Wolnych terenów	44	1	7	10	3	1	-	66
7	Razem	89	51	78	63	44	9	-	334

Stan ludności zam[ieszkalej] na terenie gminy na dzień 1 IX 1945 r.[:]

Polacy przesiedleńcy	22 osoby	6 rodzin
Warmiacy i Mazurzy	1 130	
Niemcy	297	
<hr/>		
Razem	1 449 osób	

Zdolnych do pracy 668 osób. Przedwojenna liczba mieszk[ańców] – około 3 000 osób.

Szkolnictwo

W Stawigudzie, w Pluskach [i w] Rybakach – czynne [szkoły], z obsadą nauczyciela. W Gryźlinach i w Wymoku wymaga[ją] remontu.

Młyny

Na terenie gminy znajdują się 2 czynne młyny w Wymoju. Gmina złoży wniosek o przydział młynów.

Tartak państwowy w Gryżlinach – z dniem 8 IX 1945 r., oddziały sowieckie przystąpiły do masowego wywożenia nagromadzonych desek z tartaku. Tartak posiada administratora z Dyr[ekcji] Lasów Państwowych [w Olsztynie].

Na terenie gminy znajdują się 4 jeziora[:]

- 1) Pluski 450 ha,
- 2) Rybaki 525 ha,
- 3) Wymój 90 ha,
- 4) Miodówko 5 ha,

Stan pogłównia w dn. 8 IX 1945 r.[:]

koni – 19, krów – 22, kóz – 24, owiec – 5, drob[ui] – 136.

Akcja żniwna

Gmina była obsiewana przez oddziały sowieckie, [które również] przeprowadziły akcję żniwną. Ludność miejscowa otrzymała drobne poletka, od komendanta sowieckiego, o bardzo małej wydajności – do 50 kg z 1 ha. Cała ludność pomagała oddziałom sowieckim w zbiorach. Oddziały sowieckie opuściły [już] teren gminy i można przystąpić do akcji siewnej.

Bezpieczeństwo

W Stawigudzie mieści się posterunek M.O. – 1+5 milicjantów, którzy współpracują z wójtem w utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa. Teren niebezpieczny z uwagi na postój rybaków sowieckich przy jeziorach w Pluskach i Rybakach. Rybacy napadają na ludność w celach rabunkowych. Ostatnio napadli na k[omendan]ta M.O., rozbili go i zabrali broń. Wskazanim byłoby te miejscowości obsadzić W.P., względnie silniejszym posterunkiem M.O., aż do chwili wyjazdu rybaków sowieckich.

W zarządzie gminnym są zatrudnieni, z podziałem prac:

- 1) Hajdukiewicz Franciszek – wójt gminy
- 2) Brzostowski Waław⁴⁵ – zakres ogólny jako sekretarz – obecnie wykonuje wszelkie sprawy organizacyjne i zlecenia z zakresu poruczonego [oraz] prowadzi: dziennik podawczy pism przychodzących, dziennik podawczy pism wychodzących, teczki ze sprawami wg tymczasowego podziału dokonanego przez wójta gminy. Opracowuje [także] wszelką korespondencję
- 3) Krawczyk Czesław⁴⁶ – przydzielony do referatu rolnego i aprowizacyjnego. Obecnie [wykonuje] czynności zleczone przez wójta [na] terenie gminy w zakresie akcji żniwnej, omłotu i akcji siewnej

---

⁴⁵ Waław Brzostowski (ur. 25 XII 1917 r. w Warszawie), wykształcenie 3 klasy gimnazjum, sekretarz i rachmistrz gmin Gryżliny i Stawiguda (20 VII 1945 – 1 III 1949), członek PPR (od 1945 r.), sekretarz Komitetu Gminnego PPR w Stawigudzie (1946–1948).

⁴⁶ Czesław Krawczyk (ur. 23 V 1908 r. w Sosnowcu, pow. będziński), wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej i 2 lata szkoły rzemieślniczej, z zawodu mechanik, członek PPR od 1945 r., instruktor Komitetu Powiatowego PPR w Olsztynie (do 10 V 1947 r.).

4) Augustyńska Zofia – przebywa na urlopie od 10 IX 1945 r.

5) Grodek Anna – wydawanie tymcz. zaświadczeń polskości.

Wpływów gotówkowych gmina nie posiada.

Gmina Gryżliny posiada swą siedzibę w Stawigudzie z uwagi na [położenie tej wsi] w centrum gminy. Istnieje możliwość zorganizowania R.N. [z uwagi] na chętną współpracę przesiedleńców, warmiaków i mazurów [!] z obecnym zarządem gminy, w osobie wójta i personelu. Lokum gmina posiada odpowiednie, co będzie sprzyjało powiększeniu kancelarii. Obsada gminy jest kompletna, w myśl okólnika Urzędu Pełnomocnika Rządu R.P. nr 94.

Podział pracy w gminie przeprowadzono na razie, do czasu otrzymania dalszych instrukcji, na zasadzie 12 referatów, odpowiadających pierwotnej organizacji starostw Okr[ęgu] Mazurskiego. Należy zaznaczyć, że personel zarządu gminnego, na czele z wójtem ob. Hajdukiewiczem, pracuje ochoczo i wydajnie, czego dowodem jest zorganizowanie pracy i opanowanie gminy w przeciągu jednego miesiąca.

Gmina Gryżliny, powiększona [po] przez przyłączenie 4-ch gromad z likwidującej się gminy Bartung, zapewni [sobie] całkowicie samowystarczalność w przyszłości. Majątek gminy stanowią: 2 młyny wodne, jezioro gminne (Rybaki) o obszarze 525 ha [oraz] bogactwa naturalne, jak lasy państwowe i prywatne, [pozostałe] jeziora i urodzajna gleba.

Gmina Purda Wielka (11 IX 1945 r.)

Obszar gminy:

gr[unty] orne i ogrody warzywne	4 459
lasz państwowe	1 500
lasz prywatne	676
jeziora	540
łąki i pastwiska	888
drogi, rowy i nieużytki	368
<hr/>	
Razem	8 431 ha

Teren gminy podzielono na 12 gromad⁴⁷.

Stan ludności

Polacy przesiedleńcy	13 rodzin	52 osoby
Mazurzy i Warmiacy	605	1 995
Niemcy	55	165
<hr/>		
Ogółem	673 rodzin[y]	2 212 osób

Przedwojenna liczba mieszkańców wynosiła 2 941 osób.

Na terenie gminy jest 10 budynków szkolnych, z których:

---

⁴⁷ Były to następujące gromady: Grabowo, Grask (Groszkowo), Jedzbark, Klucznik, Kaletka (Nowa Kaletka), Odryty, Pajtuny, Prajłowo (Prejłowo), Purda Wielka, Purdka, Stare Marcinkowo (Marcinkowo), Wyrandy.

1 szkoła jest czynna w Purdzie
 3 szkoły zdadne do nauki – bez obsady nauczyciela
 6 nieoszkolonych

[Inne obiekty:]

1 ochronka w Purdzie – nieoszkolona
 1 ochronka w Marcinkowie – budynek nadaje się do użytku
 1 przedszkole w Purdzie
 1 dom starców w Purdzie
 1 kościół w Purdzie – obsadzony⁴⁸
 1 kościół w Giławach – ks[iędza] proboszcza brak
 3 młyny walcowe, wodne, z których:
 1 młyn czynny pod zarządem W.P. w Prajłowie⁴⁹
 1 młyn czynny pod zarządem [wojsk] sowieckich w Pajtunach
 1 młyn czynny, na kamień, w Mandrykach⁵⁰
 1 wiatrak
 65 ha jezior gminnych
 2 gorzelnie w Prajłowie
 1 cegielnia
 1 tartak parowy, z zapasami drewna
 elektrownia z trzema dynamo i zakładami szewskimi

Stan pogłównia:

koni – 14, krów – 55, świń – 1, owiec – 15, drobiu – 600 szt[uk].

W gminie Purda Wielka zatrudnionych jest, poza wójtem Kobylańskim⁵¹ Edwardem, dwóch pracowników, jako kanceliści – Echaust Józef⁵² i Grabowski Piotr, którzy wykonują powierzone prace kancelaryjne. Specjalnego podziału pracy wójt nie przeprowadził. Prace kancelaryjne zostały podzielone na 12 teczek – referatów, w myśl pierwszej instrukcji kancelaryjnej dla organizacji starostw. Ostatnio zarząd przystąpił do rejestracji majątków gminnych i wystąpi z wnioskiem o przydział obiektów przemysłowych w użytkowanie gminy. Zaległości i niewykonanie pewnej ilości spraw kancelaryjnych tłumaczy się brakiem personelu odpowiedniego do pracy. Obydwaj kanceliści to materiał surowy, który wymaga przeszkolenia. Są możliwości przeprowadzenia wyborów do R.N. na terenie gminy.

Gmina została obsadzona przez wójta z długoletnią samorządową praktyką, któremu powierzono personel do przeszkolenia. Lokalu odpowiedniego gmina [obecnie] nie posiada – w krótkim czasie zostanie przeniesiona do lokalu nadającego się i noszącego charakter reprezentacyjny. Cała działalność i praca miesięczna wójta była wyłącznie skierowana na akcję żniwną, z uwagi na wybitny charakter rolniczy gminy.

⁴⁸ Proboszczem był ks. Franciszek Schilakowski (Szilakowski).

⁴⁹ Prajłowo.

⁵⁰ Mędrzyny.

⁵¹ Błąd w tekście. Powinno być: Edward Kobylański.

⁵² Józef Ignacy Echaust (ur. 19 III 1926 r. w Toruniu), referent zarządu gminy Purda Wielka (10 VII 1945–30 V 1946), referent organizacyjny starostwa powiatowego w Olsztynie (1 VI 1946 – 31 VIII 1947), kierownik biura prezydyjnego PRN w Olsztynie (1 IX 1947 – 30 IX 1949), członek PPR..

Gmina, w obecnych granicach, zapewni samowystarczalność gospodarczą tego terenu, jak również posiada obiekty przemysłowe świadczące o wysokim poziomie gospodarstw rolnych. Dwa młyny wodne – czynne [i] tartak z wielką siłą pędną (3 dynama, i z dużymi zapasami budulca). Przy tartaku były prowadzone zakłady szewskie, w których magazynach pozostało kilka milionów par obuwia, dostarczonego z obozów przez Niemców^k. Dwie gorzelnie nieczynne, potrzebujące niezbyt wielkich wkładów gotówkowych do uruchomienia^l, 1 wiatrak, 2 kuźnie czynne – zapewnią gminie samowystarczalność.

Akcję senną, łącznie z ludnością miejscową, przeprowadził batalion⁵³ W.P., stacjonujący na terenie gminy. Zachodzi obawa braku środków żywnościowych, jeśli zabezpieczone magazyny przez W.P. zostaną wywiezione i oddane do dyspozycji władz wojskowych.

Z uwagi na kwaterowanie W.P. na terenie gminy, posiada [ona] charakter spokojny. Ludność może przejawiać zainteresowanie pracami rolnymi. Jedynie 2 sołectwa, najdalej położone, graniczące z lasami, są często niepokojone po nocach przez maruderów, którzy dokonują aktów gwałtu i rabunków.

Na terenie gminy występują masowo choroby duru brzuszego^l. Wójt gminy składa meldunki do starostwa, pomimo których nie otrzymuje żadnej pomocy lekarskiej. Byłoby pożądanym gminę Purda Wielka obsadzić wójtem bardziej energicznym.

Gm[ina] Wartembork Stary (15 IX 1945 r.)

Obszar gminy – 11 198 ha, z następującym podziałem na:

grunty orne	8 964 ha
las	311
łąki	795
jeziora	805 (trzy jeziora)
drogi, place, zabud[owania]	323

[razem] 11 198 ha

Teren obecnej gminy zamieszkiwało [do 1945 r.] około 5 900 osób. Obecnie[:]

Polaków repatriantów i przesiedleńców	249
Warmiaków i Mazurów	1 891
Niemców	226

Ogółem 2 366 osób

[Obiekty :]

- 1 kościół i 1 kaplica
- 6 szkół – w tej [liczbie] czynne 3
- 3 przedszkola – 1 czynne w Starym Wartemborku
- 1 dom ludowy

---

^k Tak w tekście.

^l Dopisek odręczny nad tekstem.

⁵³ Batalion – największy pododdział taktyczny w różnych rodzajach wojsk, składający się z 3–4 kompanii (około 600–800 żołnierzy).

^l Tak w tekście.

Spis pogłowia[:]

koni – 107, krów – 95, owiec – 20, świń – 39, kóz – 5, drobiu – 194.

Ostatnio teren gminy został nawiedzony epidemią tyfusu i czerwongi – meldunki złożono powiat[owemu] lekarzowi.

Bezpieczeństwo

Na terenie gminy znajduje się posterunek M.O. w sile 1+4, który nie jest w stanie opanować terenu. Wiejska służba pomocnicza zostanie w najbliższych dniach zorganizowana.

Kancelaria zarządu gminnego ma wiele [!] do życzenia. Na skutek małej znajomości pracy] kancelaryjnej przez sekretarza Parkowskiego Stanisława, nie stoi na wysokości zadania. Prosty i prymitywny sposób jej prowadzenia nie może sprostać nawet normalnemu rejestrowaniu pism – należy to tłumaczyć brakiem znajomości instrukcji kancelaryjnej. Ażeby usprawnić kancelarię gminy Wartembork Stary, należy ją zaprowadzić od podstaw. Dotychczas[owa] jej praca to odpisywanie na pisma, i to bez [sporządzania] odpisów.

Gmina, z uwagi na wielką rozpiętość w terenie – 18 km, jak również na położenie w [jej] środku miasta Wartemborka, z 3 600 ha lasów miejskich, oraz w celu zasilenia gmin sąsiednich pod względem gospodarczym, przedstawiona została w projekcie do rozparcelowania. Żadnych obiektów przemysłowych i zakładów gmina nie posiada.

Wójt gminy Michalkiewicz Marian, z uwagi na wzorową działalność i chęć dalszej pracy została przeniesiony do – wzmocnionej terenami gminy Wartembork [Stary] – sąsiedniej gminy Dywity.

Gmina Ramsowo (14 IX 1945 r.)

Obszar gminny – 5 359,5 ha.

Gmina została podzielona na 7 gromad⁵⁴.

grunty orne	3 606,5 ha
łąki i pastwiska	821,5
sady owocowe	8,5
lasy	520,5
jeziora	87,5
nieużytki	225,0

Stan ludności[:]

Polacy – repatrianci i przesiedleńcy	64
Mazurzy i Warmiacy	1 605
Niemcy	271

[Razem] 1 940 osób

Stan przedwojenny mieszkańców – około 2 500 osób.

⁵⁴ Błąd w tekście. Gmina Ramsowo składała się z 10 gromad. Były to: Dobrąg, Duże Bartolty (Bartolty Wielkie), Kierzbui, Kronerowo (Kronowo), Leśno (Leszno), Małe Bartolty (Bartolty Małe), Ramsówka (Ramsówko), Ramsowo, Szafłis (Dadaj), Tumiany.

Podział gospodarstw [rolnych]

[L.p.]	[Gospodarstwa rolne zajęte przez:]	[do] 1ha	[do] 5 ha	[do] 10 ha	[do] 20 ha	[do] 50 ha	[do] 100 ha	Ponad 100 ha	Razem
1	Pol[aków] repatriantów	-	1	-	5	-	-	-	6
2	Pol[aków] przesiedleńców	2	1	2	5	-	-	-	10
3	Mazurów i Warmiaków	70	82	59	57	30	1	-	299
4	Niemców	10	8	5	3	2	-	-	28
5	Urzędy polskie	-	-	-	-	-	1	-	1
6	Wojsko radzieckie	-	-	-	-	-	-	4	4
7	Zajęte ogółem	82	92	66	70	32	2	4	348
8	Wolne gospodarstwa	3	-	-	3	8	7	3	24
9	Razem	85	92	66	73	40	9	7	372

Szkoły

7 szkół – budynki zdadne do użytku – brak szkła
1 szkoła spalona.

Wójt gminy kilkakrotnie zwracał się do [powiatowego] insp[ektora] szkolnego o przydział nauczycieli, lecz do dnia dzisiejszego nie otrzymał skierowanych sił nauczycielskich.

[Inne obiekty:]

1 kościół w Rałusowie⁵⁵
1 kościół w Baślnikach⁵⁶
1 przedszkole
1 sierociniec
1 gorzelnia [w] Szumio⁵⁷
1 gorzelnia [w] Kierzbon⁵⁸
1 młyn wodny, czynny (2 pary walców i kamień)
1 młyn wodny, czynny, w Klimkowie – własność prywatna
1 młyn wodny [w] Wipsowie
1 tartak – własność Dyr. Lasów Państwowych

Budynek zarządu gminy nie stanowi charakteru reprezentacyjnego i znajduje się poza centrum wsi Ramsowo, jak również zarząd gminy nie posiada sztyldu. Kancelaria zarządu gminy mieści się

⁵⁵ Ramsowo

⁵⁶ Bartoły Wielkie.

⁵⁷ Dadaj.

⁵⁸ Kierzbuń.

w jednym pokoiku, ponieważ resztę zabudowania stanowi mieszkanie prywatne wójta. Zarząd gminy Ramsowo zatrudnia 2-ch pracowników[:] Indrunicza Alojzego⁵⁹, w charakterze sekretarza gminy i Tołoczkę Longina, w charakterze kancelisty. Obydwaj wymienieni pracownicy posiadają poza sobą dłuższą praktykę samorządową. Podział prac w gminie nie został przeprowadzony. Kancelarią kieruje ob. Indrunicz Alojzy, pełniąc funkcję sekretarza. Założono 12 teczek, odpowiadających podziałowi referatów starostwa.

Z uwagi na brak danych [i] wytycznych, zarząd gminy nie opanował całości prac kancelaryjnych, tłumacząc się brakiem dostatecznej ilości pracowników wykwalifikowanych.

Bezpieczeństwo

Posterunek M.O., mieszczący się w Ramsowie, składa się z 1+4 posterunkowych. W dzień kontroli, zastano na posterunku milicjanta kompletnie pijanego. Na skutek słabego zainteresowania się ludności miejscowej i małego napływu przesiedleńców, na razie, powołanie R.N. byłoby nie na czasie. Zachodziły nawet trudności z obsadzeniem stanowiska wójta i personelu kancelaryjnego. Powodem powyższego były ustawiczne napady, gwałty i rabunki. Posterunek M.O. nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa, tym bardziej iż na terenie gminy znajdowało się szereg kolchozów i sowchozów⁶⁰ Czerw[onej] Armii, która w dn. 15 b. m. opuściła teren gminy.

Z uwagi na niefachową obsadę [stanowiska] wójta gminy [przez] ob. Jana Marchlińskiego – repatrianta zza Bugu – stan organizacyjny i prac kancelaryjnych jest niewystarczający. Kancelaria mieści się w budynku nienadającym się na zarząd gminy. Podział pracy kancelaryjnej nie został przeprowadzony. Sekretarz gminy prowadzi sam 12 teczek, odpowiadających podziałowi na referaty starostw. Z dniem 15 b.m. zostanie przeprowadzona zmiana na stanowisku wójta – [zgodnie] z praktyką samorządową⁶¹.

Gmina będzie w stanie zapewnić [sobie] samowystarczalność gospodarczą po przyłączeniu terenów [z] gmin rozparcelowanych, jak również posiada obiekty przemysłowe[:] 3 młyny czynne, gorzelnię czynną pod zarządem Grupy Oper[acyjnej] Minister[stwa] Przemysłu, do dnia dzisiejszego nieprzekazaną gminie, 1 gorzelnię nieczynną, 1 tartak stanowiący własność Dyr. Lasów Państwowych.

Na terenie gminy pojawiły się choroby skórno-weneryczne. Mieszkańcy nie posiadają możliwości leczenia się, natomiast gmina na ten cel nie ma przydzielonych kredytów. Ośrodki lecznicze w Biskupcu nie udzielają pomocy, tłumacząc się brakiem lekarstw i funduszy na ten cel.

Gmina Sząbruk (15 IX 1945 r.)

Ogólny obszar gminy – 6 632 ha, z następującym podziałem:

grunty orne	4 988 ha
łąki	660
lasy	389
jeziora i nieużytecz[ności]	595

⁵⁹ Alojzy Indrunicz (ur. 6 XI 1900 r. w Walerianówce, powiat łucki), wykształcenie 4 klasy gimnazjum, kancelista, członek PPS od 15 II 1947 r.

⁶⁰ Tu: majątki ziemskie, administrowane przez wojska radzieckie.

⁶¹ Zgodnie z paragrafem 11 Tymczasowej instrukcji o zakresie i sposobie działania wójtów w Okręgu Mazurskim, wydanej z datą 1 XI 1945 r. w nr. 3 Mazurskiego Dziennika Pełnomocnika Rządu RP, poz. 45, wójtów i podwójcych mianował i zwalniał starosta powiatowy. W marcu 1946 r. wójtem gminy Ramsowo był Walenty Lossman.

Gmina została podzielona na 9 sołectw⁶².

Spis ludności[:]

Polaków – osadników	62
Warmiacy i Mazurzy	1 560
Niemcy	640
Ogółem	2 232 osoby

Przedwojenny stan zaludnienia [gminy] wynosił około 4 200 osób.

Stan pogłowia[:]

krow – 87, koni – 47, świń – 2, owiec – 42, kóz – 14, drobiu – 459.

Na terenie gminy znajduje się 9 budynków szkolnych, z których w 7-miu są już czynne szkoły.

[Inne obiekty:]

- 2 kościoły
- 1 przedszkole
- 3 młyny – czynne
- 1 cegielnia

Bezpieczeństwo

Z uwagi na położenie gminy przy trakcie głównym⁶³, niemal ciągle mają miejsce napady, rabunki i gwałty. Miejscowy posterunek M.O., w sile 1+6, nie jest w stanie opanować terenu.

Kancelaria zarządu gminnego, pomimo że zatrudnia na razie tylko jedną kancelistkę Łucję Palmowską, stoi na wysokości swego zadania, z uwagi na obsadę [stanowiska] wójta [przez] Tadeusza [a] Głowackiego – z praktyką samorządową. System kancelaryjny oparty na prowadzeniu 32 teczek, odpowiadający obowiązkowej instrukcji w Okręgu Mazurskim⁶⁴.

Gmina Sząbruk, z siedzibą w Gietrzwałdzie, posiada odpowiednie lokum i kierownictwo wójta. Brakuje sił kancelaryjnych. Prowadzenie prac kancelaryjnych przez wójta, z braku sekretarza (sekretarz choruje na tyfus), utrudnia i hamuje [jego] pracę w terenie.

Pomimo tych przeszkód, gmina wywiązała się całkowicie z powierzonych prac [w ramach] akcji żniwnej przy pomocy stacjonującego Wojska Polskiego – 1 kompanii⁶⁵. Powołanie R.N. na terenie gminy może być przeprowadzone z uwagi na chętnych do pracy społecznej repatriantów, przesiedleńców i ludność warmijsko-mazurską.

Cieżarem dla gminy jest wielka ilość ewakuowanych starców narodowości mazurskiej[!] z terenów powiatu Ełk, którzy nie mogą stanowić żadnej siły roboczej, a jedynie muszą być przydzieleni do domu starców. Z uwagi na bogactwa naturalne, jak żyzna gleba, lasy, jeziora i niezniszczono obiekty przemysłowe – gmina może stanowić materiał samowystarczalny. Wójt poczynił stara-

⁶² Były to następujące gromady: *Gietrzwałd, Kranc (Kręsk), Peglity, Nagłady, Naterki, Rentyny, Sząbark, Szafald (Unieszewo), Woryty*.

⁶³ *Chodzi o drogę Olsztyn – Ostróda – Ilawa.*

⁶⁴ *Por. przyp. nr 4.*

⁶⁵ *Kompania – pododdział taktyczny wojska, składający się z 2–5 plutonów (około 150–200 żołnierzy).*

nia w kierunku [uzyskania] przydziału na własność i użytkowania [przez] gminę 2 młynów i 2 wielkich ośrodków rolnych o [powierzchni] ponad 100 ha.

Na terenie gminy są przypadki chorób wenerycznych. Istnieje wprawdzie na terenie pow[iatu] Ostróda ośrodek zdrowia, z którego korzysta chora ludność. Za dotychczasowe leczenie mieszkańców gminy wpłynął [rachunek na kwotę] 22 250 zł za udzieloną pomoc 26 osobom, na pokrycie którego gmina nie posiada kredytów. Dalsze[go] leczenia wobec nieuregulowania rachunku, ośr[odek] zdrowia kategorycznie odmawia.

W wyniku lustracji zarządów gminnych [w] Lamkowie, Butrynach [i] Dywitach, dokonanej w dn. 23 VIII, 26 VIII i 1 IX [19]45 r., przez pow. insp. samorządowego Medyńskiego Wiaczesława, ustalono co następuje:

Zarząd gminy Lamkowo (26 VIII 1945 r.)

W skład gminy wchodzi 10 sołectw⁶⁶, do których [należy] 13 wsi i 3 osady po majątkach. W części wschodniej [gminy], wsie i osady [zostały] zburzone w 50%.

Z ogólnej liczby 10 034 mieszkańców pozostało około 2 500.

Obecny stan ludności[:]

Polacy repatrianci	24
Osadnicy	8
Warmiacy	500
Niemcy	2 000
<hr/>	
Razem	2 532 osoby

Obszar gminy [–] 10 548 ha, w tym:

grunty orne	9 209
łąki i pastwiska	1 216
sady	12
stawy i jeziora	30
nieużytki	11

Wójtem gminy jest ob. Kawecki Antoni – fachowiec z odpowiednim przygotowaniem i długoletnią praktyką samorządową. Personel gminy również stanowi dobrą obsadę. W krótkim terminie – 1,5 miesiąca – całkowicie o władnięto gminą, zorganizowano i przeprowadzono w 100% zbiory, przy wielkiej pomocy 1 plutonu (40 osób) Wojska Polskiego.

Organizacja pracy biurowej oparta jest na regulaminie i przepisach [z] województw centralnych, z podziałem na 32 teczki⁶⁷. Pomocą w pracy organizacyjnej kancelarii jest posiadanie przez zarząd gminy, maszyny do pisania i gotowych teczek z drukami spisu spraw [oraz] ksiąg, nabytych i przywiezionych przez wójta z pow[iatów] centralnych. Wszyscy pracownicy zarządu gminnego posiadają wykształcenie średnie, a przy fachowym kierownictwie przyswoją znajomość pracy samorządowej.

⁶⁶ Były to następujące gromady: Derc, Dębno, Gipsowo (Wipsowo), Kiersztanowo, Krokowo, Lamkowo, Lamkówka (Lamkówko), Otkowo (Radosty), Prole (Próle), Wierckub (Stare Włoki).

⁶⁷ Por. przyp. nr 4.

Majątek gminy stanowią: młyn, jezioro i gleba urodzajna. Ludność gminy, na ogół zamożna, w racjonalnie prowadzonych gospodarstwach będzie tworzyła w przyszłości dobrych płatników. Gmina, powiększona o gromady sąsiedniej, likwidowanej gminy St. Wartembork, o ziemi żyznej, zapewni w przyszłości [sobie] dochodowość i samowystarczalność.

Gmina Butryny (1 IX 1945 r.)

Teren gminy Butryny podzielono na 5 gromad. Powierzchnia [ogółem –] 1 836,5 ha⁶⁸, z czego przypada na:

grunty orne	1 400 ha
łąki i pastwiska	233
lasy	106
jeziora	65
nieużytki	97

Stan ludności zapodany przez sołtysów:

Polaków – repatriantów	9
Warmiaków i Mazurów	1 009
Niemców	145

Razem 1 163 osoby

Kościóły

1 czynny w Butrynach, obsadzony prob[oszczem] Warmiakiem⁶⁹.

Szkoły

4 szkoły potrzebujące drobnej naprawy i remontu
2 szkoły – spalone

[Inne obiekty:]

1 przedszkole – budynek nadający się do użytku
1 dom starców
1 młyn – potrzebuje naprawy
2 kuźnie – czynne, w rękach prywatnych
1 stolarnia – nieczynna
1 tartak – nieczynny

Stan pogłównia[:]

koni – 10, krów – 17, kóz – 16

---

⁶⁸ Błędnie podana powierzchnia ogólna gminy. Według zestawienia szczegółowego obszar ten liczył 1901 ha.

⁶⁹ Do 9 sierpnia 1945 r. proboszczem parafii był ks. August Scharnowski.

Zarząd gminny zatrudnia prakt[ykantów:] Marksza Mariana i Nowickiego Eugeniusza.

Zarząd gminy posiada budynek reprezentacyjny i kancelarię odpowiednią, natomiast personelu fachowego nie posiada. Wójt gminy Pentrowski Karol – warmianin[!], z zawodu murarz, i 2-ch pracowników niewykwalifikowanych. Czynności kancelaryjne ograniczyły się do wykonywania poruczonych prac, jak: spis ludności, wydawanie tymcz[asowych] zaświadczeń polskości, spis pogłowia itp.

Stolarnia, tartak i młyn mogą stanowić poważne pozycje w budżecie po stronie dochodów. Cały teren gminny stanowią^m lasy państwowe i prywatne, mogące również zapewnić dochody.

Gmina Dywity (23 VIII 1945 r.)

Obszar gminny – 12 615 ha⁷⁰, w tym:

grunty orne	8 615
łąki i pastwiska	1 230
sady	16
lasy	2 120
jeziora	277
nieużytki	347

Teren gminy został podzielony na 13 gromad⁷¹.

	Stan ludności[:]
Polacy – repatrianci i przesiedleńcy	około 40
Warmiacy i Mazurzy	1 581
Niemcy	1 132
<hr/>	
Razem	2 753 osoby

Jezior na terenie gminy znajduje się jedenaście.

[Obiekty przemysłowe:]

Stolarnie

1 w Rożnowie

1 w Buchwałdzie (zdemontowana)

Tartaki

1 w Bergfriede⁷²

1 w Sental⁷³

^m Tak w tekście.

⁷⁰ Błędnie podana wielkość powierzchni ogólnej gminy. Według zestawienia szczegółowego obszar ten liczył 12 605 ha.

⁷¹ Błąd w tekście. Gmina Dywity składała się z 15 gromad. Były to: Dywity, Ugwałd (Ługwałd), Kieźliny, Zalпки (Zalbki), Buchwałd (Bukwałd), Brunswald (Brąswald), Sprężewo (Spręcowo), Rożnowo (Rożnowo), Sętał, Redikajny (Redykajny), Rozgity (Różgity), Duża Dąbrówka (Dąbrówka Wielka), Nowy Wiercub (Nowe Włóki), Plotki, Gratki (Gradki).

⁷² Barkweda.

⁷³ Sętał.

Młyny

1 w Rożnowie (urządzenia wywiezione przez wł. sowieckie)

1 w Bergfriede (potrzebuje małego remontu)

1 w Sental

Mydlarnie i majątek pomydlarski

Elektrownie – dwie, czynne

Gmina posiada[:]

15 szkół, z których 8 nadaje się do obsady bez remontów, natomiast 7 potrzebuje naprawy

2 przedszkola, z obsadą ochraniarek, w Dywitach i Rożnowie

świetlice mogą być w każdej większej wsi – lokale są.

3 kościoły

2 kaplice

Stan pogłowia[:]

koni – 60, krów – 100, świń – 6, drob[iu] – 50.

Jest możliwość powołania na terenie gminy R.N. Gmina posiada budynek reprezentacyjny i odpowiednio urządzoną kancelarię.

Z uwagi na obsadę fachową, stanowić ona będzie wzorowo zorganizowaną gminę w przyszłości.

Na źródła dochodowe gminy mogą wejść[!] jeziora, 3 młyny o dużej sile pędnej i ilości walców, 2 tartaki i 2 stolarnie.

Wójt gminy Malwarz Wawrzyniec – samorządowiec z 12-letnią praktyką samorządową i ukończonym kursem na W.W.P⁷⁴. Sekretarz gminy Lemiszek Aleksander posiada poza sobą 20-letnią praktykę sekretarza gminy powiatu województw[a] centraln[ego]. Jest pewność, iż przydzieleni pracownicy, Barzdo Stanisław i Urzaki Irena, otrzymują odpowiednie, fachowe przeszkolenie.

Gmina, z uwagi na bogactwa naturalne, jak: urodzajna, dobra gleba, jeziora i lasy oraz wielką wchłonność[!] ludności, stanowić będzie jedną z lepszych, silnych gospodarczo i fiskalnie gmin powiatu.

Inspekcja powiatu olsztyńskiego miała na celu zebranie materiałów do studiów tworzącego się samorządu w Okręgu Mazurskim i objęła szereg zagadnień dotyczących organizacji i gospodarki jednostek samorządowych.

Szereg usterek i niedociągnięć w poszczególnych gminach unormowano i usunięto na miejscu w drodze udzielenia instrukcji i pouczeń, jak również stwierdzone wadliwe postępowanie gmin zostało objęte zarządzeniami polustracyjnymi pow. insp. samorządowego, dla każdej gminy indywidualnie. Zarządzenia polustracyjne objęły cały szereg spraw normujących ogólny kierunek organizacji gmin i ich gospodarki, jak również stosowanie się do wydanych zarządzeń władz zwierzchnich.

– –ⁿ⁻ⁿ w czasie inspekcji stwierdzono, że dotychczasowy podział administracyjno-terytorialny powiatu na gminy – ilość których stanowi 12 gmin wiejskich i 1 miejska – został dokonany z punk-

---

⁷⁴ Skrótu nie udało się rozszyfrować. Być może chodzi o *Wolną Wszechnicę Polską* w Warszawie.
n-n W tekście: „Ponieważ”.

tu widzenia samowystarczalności tych gmin wadliwie, gdyż wchodzące w skład tych gmin 8 jednostek, o obszarze [po]niżej zapodanym, nie są samowystarczalne, z braku odpowiednich obszarów, a mianowicie⁷⁵:

Gm[ina]	[Obszar w ha]	Liczba sołectw
Bartung	5 145	7
Butryny	1 836	5
Gietkowo	3 250	5
Gryżliny	4 474	7
Purda D[uża] ⁷⁶	8 883	12
Ramsowo	5 359,5	10
Szębark ⁷⁷	7 037	9
miasto Wartembork	3 900	–

To powinno ulec zmianie przez powiększenie ich obszaru, co się da przeprowadzić [w wyniku] projektowanej likwidacji 3 gmin: Gietkowo, Bartung i Wartembork St[ary] [oraz] przyłączenia [ich] terenów do sąsiednich gmin – powiększając tym samym obszar gmin wykazanych do około 10 000 ha, gdyż gminę o takim obszarze należy uważać za typową jednostkę terytorialno-administracyjną – w przyszłości samowystarczalną.

Realizując obecnie projekt likwidacji trzech gmin, utworzy się 9 gmin wiejskich [i 1 miejską], stanowiących jednostki żywotne i samowystarczalne na przyszłość, o obszarze – –^{o-o}, jak następuje:

m. Wartembork	4 900
Ramsowo	8 359
Lamkowo	13 548
Dywity	14 800
Szabark [Stary]	13 000
Szabruk	9 132
Gryżliny	10 100
Butryny	8 606
Klebark [Wielki]	10 774
Purda [Wielka]	8 431
[Ogółem]	101 650 ha] ⁷⁸

⁷⁵ W przypadku 4 gmin: Butryny, Gryżliny, Purda Wielka i Szabark w zestawieniu podano inne niż przedstawione uprzednio w protokole dane liczbowe dotyczące ich powierzchni ogólnej.

⁷⁶ Purda Wielka.

⁷⁷ Szabruk.

^{o-o} W tekście: „gmin w powiecie”.

⁷⁸ Ogólna powierzchnia powiatu olsztyńskiego, jak i obszary poszczególnych jednostek samorządowych różnią się w zachowanych zestawieniach źródłowych z tego okresu. Dla przykładu, według sprawozdania W. Medyńskiego, złożonego 17 IV 1946 r. – a więc zaledwie siedem miesięcy później – na zjeździe starostów powiatowych i inspektorów samorządowych województwa olsztyńskiego, powiat olsztyński miał ogólną powierzchnię 108 279 ha. Por. APO, UP, sygn.390/164, ss. 70–71.